

TARTU ÜLIKOOL
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima aja osakond

Randin Kark

4. EESTI RAHVAVÄE POLGU FORMEERIMINE VABADUSSÕJA ALGUSES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Ago Pajur

Tartu 2015

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Polgu komplekteerimine isikkoosseisuga	10
1.1. Riigikaitse organiseerimine Vabadussõja alguses	10
1.2. Polgu komplekteerimine Vabadussõja eel	12
1.3. Polgu komplekteerimine taandumislahingute ajal	18
2. Polgu varustamine	29
2.1. Relvastus	30
2.2. Varustus, toitlustus ja rahaline olukord	34
Kokkuvõte	41
Kasutatud allikad ja kirjandus	46
Summary	50
Lisad	54
Lisa 1. 4. jalaväepolgu nimed erinevatel aegadel	55
Lisa 2. I diviisi struktuur seisuga 21. novembril 1918	56
Lisa 3. 4. jalaväepolgu ülem (21.11.1918–01.12.1919) polkovnik Aleksander Seiman (1886–1941)	57
Lisa 4. Päevakäsk nr 1 4. Eesti Rahvaväe polgule	58
Lisa 5. Polgu staap ja allüksuste ülemad 27.11.1918	59
Lisa 6. Polgu allüksuste ülemad kuni 31.12.1918	60
Lisa 7. Polku ilmunud ohvitserid	61
Lisa 8. Polgule juurde lähetatud ohvitserid	66

Sissejuhatus

4. Eesti Rahvaväe¹ polgule langes osaks au – esimesena astuda võitlusesse Eesti iseseisvuse eest. 4. polk oli see, kes viibimata Vene punaväele vastu astus, kui see oma jala Eestimaa pinnale tõstis. 4. jalaväepolk astus esimesena lahingusse vaba Eesti eest.² 4. jalaväepolk osales Vabadussõjas Viru rindel kõikides olulisemates suuremates lahingutes, kuid kõige vastutusrikkam ja raskem ajajärk oli kogu detsembrikuu taandumiste periood, kui polk kaitses otsemat ja tähtsamat sõjateed, mida mööda oli suunatud vaenlase peajõud Tallinna peale. Eriti vastutusrikas seetõttu, et alul üksinda ja hiljem koos 5. jalaväepolguga, hoiti Viru rinnet rohkem kui kuu aega ning selle aja jooksul jõuti tagalas formeerida väeosasid, mis murdelahingute ajaks rindele jõudsid.³ Kindralmajor Aleksander Tõnissoni on öelnud: „Seiman ja tema ohvitserid tegid kõik, mis nende võimsuses, et iga jalatäit maad kaitsta.“⁴

Polgu eellaseks loeti 4. Eesti polku, mis asutati Rakveres 6. detsembril 1917 I Eesti diviisi ülema korraldusel ning likvideeriti Saksa okupatsioonivõimude käsul 5. aprilliks 1918⁵. 4. polgu taasloomine algas 21. novembril 1918. aastal Narvas 4. Eesti Rahvaväe polgu nime all. Polk kandis 4. Eesti Rahvaväe polgu nime⁶ kuni 12. jaanuarini 1921, kui nimetati ümber 4. jalaväepolguks. Sõjategevuse algusest kuni lõpuni tegutses polk Viru rindel.

Pärast rahulepingu allakirjutamist veebruaris 1920 koondati polk tema viimastelt lahingupositsioonidelt Narva-Jõesuu ümbruskonda ja sealt edasi sama aasta aprillis Kadrina piirkonda. Ühtlasi muutus polk demobilisatsiooni tulemusena pataljoniks, ehkki säilitas polgu nime. Septembrist 1920 kuni veebruarini 1921 rakendati polku piirivalve teenistusse, võttes valve alla mereranna Loksalt Narva-Jõesuuni. 1. märtsil 1921 liideti 4. jalaväepolgu koosseisu Viljandis asunud 6. jalaväepolk ning seeläbi oli sisuliselt taas tegemist polguga,

¹ Eesti Rahvavägi – Eesti sõjaväe paralleelmõiste Vabadussõja ajal. Ametlikult kasutatud esmakordselt Ajutise Valitsuse otsuses 16. nov 1918. a. Eesti Rahvaväe kokkukutsumine, 16.11.1918 // RT – 1918, nr 1, lk 4-5.

² 4. jalaväerügemendile – 4. üksikpataljonile. 15. aastapäeva puhul. // Sõdur. 1932, nr 48/49, lk 1245.

³ **Eduard Paurmann.** 4. Jalaväerügement Vabadussõdas. Lühike ülevaade. // Sõdur. 1932, nr 48/49, lk 1259.

⁴ **Aleksander Tõnisson.** Viskeid Vabadussõja mälestustest, lk 24.

⁵ 4. Eesti Rahvaväe polk – 4. Üksik jal. pataljon. 12. aastapäeva puhul. // Sõdur. 1929, nr 49, lk 1255.

⁶ Alates 25. novembrist 1919 kirjutati väeosa nimi kokku 4. Rahvaväepolk.

mis koosnes kahest pataljonist: IV pataljon (endine 4. jalaväepolk) ja VI pataljon (endine 6. jalaväepolk).⁷

12. juulil 1921. aastal likvideeriti 4. jalaväepolk kui iseseisev väeosa, juhtiv koosseis jagati 1. ja 5. jalaväepolgu vahel ära. Aastatel 1921–24 tegutses endine 4. jalaväepolk 1. jalaväepolgu IV pataljonina (Narvas) ning aastatel 1924–28 5. jalaväerügemendi IV pataljonina (kuni 1927 Rakveres, 1927–28 Jõhvis).⁸

1928. aasta sõjaväereformi tulemusena asendati enamik jalaväerügementidest üksikpataljonidega⁹ ning 1. oktoobrist 1928 sai 4. polk tagasi oma iseseisvuse ja sellest moodustati 4. Üksik jalaväepataljon asukohaga Narvas. 28. oktoobril annetas Narva linn pataljonile lipu ja pataljon paigutati 1929. aastal järk-järgult Jõhvi, mis jäigi väeosa koduks.¹⁰ 1940. aastal likvideeriti väeosa okupatsioonivõimude korraldusega.

Pärast Eesti taasiseseisvumist otsustas Vabariigi Valitsus 22. mail 1992. aastal formeerida Kaitsejõudude jalaväepataljoni traditsioonilise asukohaga Jõhvis. Taastatud Eesti Kaitseväes on väeosa kandnud 20 aasta jooksul väga omapäraseid nimetusi (nt Jalaväe Väljaõppekeskus Viru üksik-jalaväepataljon), kuid praegu kannab lihtsustatud kujul Viru jalaväepataljoni nime ning pataljoni lipul ja embleemil asuv number neli tähistab ajaloolist eelkäijat, 4. rügementi.¹¹ Käesolevas uurimistöös esitatakse Vabadussõja alguses väeosa ametliku nimetusega 4. Eesti Rahvaväe polk, lühendatult 4. polk või 4. jalaväepolk (vt lisa 1).

Teema põhjendus ja töö eesmärgid

Väeosa ajalood on iga rahvusliku sõjaajaloo kindel koostisosa. 1920. – 30. aastatel ja kaasaegses Eestis on Vabadussõja ajaloo uurimisel ja kirjapanemisel üpris kaugele jõutud.

⁷ 4. Eesti Rahvaväe polk – 4. Üksik jalaväepataljon. 12. aastapäeva puhul. // *Sõdur* 1929, nr 49, lk 1259-1266.

⁸ **Eduard Raudsepp**. Lühike ülevaade 4. Jalaväerügemendi tegevusest pärast Vabadussõda. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1265-1266.

⁹ Kaitseväe organisatsiooni arenemine pärast Vabadussõda kuni käesoleva ajani (käsikiri, dat-mata). // ERA 2124-2-412, l. 16-18.

¹⁰ **Eduard Raudsepp**. Lühike ülevaade 4. Jalaväerügemendi tegevusest pärast Vabadussõda. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1266.

¹¹ Eesti kaitseväe koduleht. – <http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/maavagi/1-jalavaebrigaad/viru-jalavaepataljon> (19.04.2015).

Oma ajalooramatu või uurimuse on saanud mitu Vabadussõja aegset väeosa: 1. jalaväepolk¹², 2. jalaväepolk¹³, 6. jalaväepolk¹⁴, 9. jalaväepolk¹⁵, Järvamaa kaitsepataljon¹⁶, Scoutspolk¹⁷, Soomusrongide diviis¹⁸ ja mitmed teised. 4. jalaväepolgu ajalugu ei saanud 20. – 30. aastatel suurt tähelepanu ning tänapäeva ajaloolased või kaitseväelased ei ole samuti antud väeosa uurimisse panustanud. Polgu ajalugu on siiani uuritud ainult osaliselt. Eriti puudulik on 1918. aasta detsembri tegevus. Siinkohal võib tuua näiteks ajaloolase Mati Kröönströmi, kes on süvitsi uurinud Eesti sõjaväe juhtivkoosseisu Vabadussõjas. Tema doktoritöös on välja toodud I diviisi ohvitseride ja sõdurite arv 5. detsembri 1918. aasta seisuga. Küsimärgi leiab ainult 4. jalaväepolgu juurest.¹⁹ Veelkord kinnitab see fakti, et 4. jalaväepolgu ajalugu, eriti just 1918. aastal, vajab veel põhjalikku uurimist.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on ülevaate andmine 4. jalaväepolgu formeerimisest Vabadussõja alguses. Kuidas komplekteeriti ja varustati väeosa Vabadussõja alguses? Tingituna sellest, et väeosa asutati enne Vabadussõja algust, tuleb käsitleda ka formeerimist sõja eel. Vaadeldakse, milliseks kujunes 4. polk Vabadussõja alguseks 28. novembriks ja kuidas komplekteeriti ja varustati väeosa, kui samaaegselt tuli pidada taandumislahinguid ning milliseks kujunes väeosa 1918. aasta lõpuks. Antud uurimus ei pretendeeri 4. jalaväepolgu formeerimise küsimuse lõplikult ammendavale käsitlusele, sest bakalaureusetöö maht seda ei võimalda. Seetõttu on uurimistöö ajalisteks raamideks 1918. aasta 21. november – 31. detsember. Lõppdaatum on määratletud just selline, sest antud kuupäevaks oli polk taandunud positsioonidele, kus uue aasta alguses peeti Vabadussõjas

¹² 1. jalaväe rügement iseseisvuse võitluspäivil: lühike tegevuse ülevaade. Eesti: 1. jalaväe rügement, 1930.

¹³ Juhan Mõttus, Enn Kippel. 2. jalaväepolgu ajalugu. Tartu: Ajalooarhiiv, 2007.

¹⁴ Jaan Maide, Ernst Valdin. 6. jalaväepolk Vabadussõjas 1918 – 1920. Tallinn, 6. Rahvaväe Polgu Sõjaväelaste Ühing, 1938.

¹⁵ Eesti rahvaväe 9. jalaväe polk: 16. jaanuarist 1919 - 1. jaanuarini 1921. Tallinn: 1921.

¹⁶ Voldemar Krabi. Järvamaa kaitsepataljon Vabadussõjas 1918-1919. Paide: Vabadussõjas langenud Järvamaa kangelaste mälestusmärgi püstitamise komitee, 1932.

¹⁷ Scouts Rügement Vabadussõjas. Koostanud Aarne Võting. Tallinn: Selts "Scouts-Rügement", 1936.

¹⁸ Soomusrongide diviis Vabadussõjas. I, Punaväe sissetungimine ja väljatõrjumine. Eduard Laaman. Tallinna: Ühiselu, 1923; Johannes Poopuu, Jüri Andreller. Soomusrongide diviis Vabadussõjas. II, Võitlused piiridel: Tallinn, 1929.

¹⁹ Mati Kröönström. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918-1920. Doktoritöö. Juhendaja Tõnu Tannberg. Tartu: Tartu Ülikool, 2008, lk 257.

olulised murdelahingud. Samas võib taandumisteperioodi lugeda täiesti eraldiseisvaks etapiks Vabadussõja ajaloo. Välja on teadlikult jäetud polgu lahingutegevuse kirjeldused, sest lahingutekäike on osaliselt varasemalt uuritud. Lisaks püütakse antud uuritava perioodil välja selgitada kõik väeosa ohvitserid ja tuua välja olulisematele ametikohtadele määratud allüksuste ülemad. Selline probleemipüstitus – kuidas komplekteeriti ja varustati väeosa Vabadussõja alguses –, on vajalik, et püüda täita üks lünk Eesti Vabadussõja ajaloo uurimises ning luua eeldused 4. polgu ajaloo edasiseks käsitlemiseks, sest väeosa formeerimine jätkus 1919. aastal.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Allikatena on üritatud kasutada võimalikult laia baasi, mis võimaldaks püstitatud probleemile lahendust leida. Nende seas on olulisel kohal arhiividokumendid, publitseeritud allikad, mälestused, artiklid ajakirjades ja kogumikes, perioodika ja käsikirjalised allikad. Käesolevas töös on eelkõige kasutatud arhiivallikaid, mis pärinevad Riigiarhiivi (ERA) fondist 544 – 4. jalaväepolk²⁰. Fondi 1. nimistu sisaldab ajavahemikust 1918 – 1921 rivijaoskonna dokumente: polguülevaate päevakäsud, korraldused ja käsud allüksuste ülematele, operatiivettekanded, teatelehed koosseisude kohta, sõjategevuse kirjeldused, allüksuste päevaraamatud, ohvitseride ja sõdurite teenistuskäiguraamatud ja mitmesugune kirjavahetus polgu allüksustega, I diviisi staabiga ja teiste sõjaväeasutustega jne. Fondi suurimaks miinuseks võib pidada polgu päevaraamatu puudumist. Selle olemasolu lihtsustanuks siinkirjutaja tööd märkimisväärselt. Ära peab märkima ka sama fondi 2. nimistu, mis koosneb 4. jalaväepolgu ajaloo koostamiseks kogutud materjalidest. Selles leidub küllaldaselt dokumente, kuid enamus puudutab polgu 1919. aasta tegevust. 1918. aasta kohta on ainult paar säilikut. Nimistu kasutamist raskendab selle korrastatuse tase, sest puuduvad piirdataumid ja osa säilikut sisaldavad dokumente, mis peaksid kuuluma mujale.

²⁰ ERA fond 544 – 4. Jalaväepolk 1918-1921.

Teistest arhiivmaterjalidest väärrib esile tõstmist Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjoni fond (2124).²¹ Antud uurimistöös kasutati eelkõige materjale, mis puudutasid Eesti Rahvaväe loomist, jalaväepolkude formeerimist ning erinevate staapide kirjavahetust – eriti 4. jalaväepolgu ja osalt ka 1. ja 5. jalaväepolgu staabi ning ka I diviisi kirjavahetuse ära kirju. Vähesel määral kasutati dokumente Riigikantselei fondist (31)²², Korraldusvalitsuse fondist (497)²³ ja Sõjaministeeriumi fondist (2312).²⁴

Vabadussõja Ajaloo Komitee poolt koostatud koguteose „Eesti Vabadussõda 1918 – 1920“, eriti selle esimene köide, annab hea ülevaate 4. jalaväepolgu tegevusest.²⁵ Samas on autori arvates polgu formeerimisest ja taandumislahingutest antud pilt liialt ülevaatlik. Peab mainima, et selles esineb ka faktivigu, mis praegust uurimistööd kirjutades välja tuli. Ära märkimist väärrib ka 1923. aastal ilmunud Alfred Vaga raamat „Viru väerind Vabadussõjas“²⁶. Monograafias antakse küll lühiülevaade Viru rinde lahingutest kuni 1919. alguseni, kuid enim tähelepanu pööratakse 4. jalaväepolgule. Alfred Vaga teenis Vabadussõjas nooremohvitserina samas väeosas. Kolmandana vajab mainimist 1933. aastal Jaan Maide poolt kirjutatud „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“.²⁷ Kõiki kolm teost sisaldavad muuhulgas palju fakte ja keskenduvad osaliselt ka 4. jalaväepolgu ajaloole, kuid ei süvene formeerimisega seotud probleemidesse.

Seni parima ülevaate 4. jalaväepolgu formeerimisest saab Vabadusristi kavaleri kolonel Georg Leets uurimusest „Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918“.²⁸ Selles uurimises keskenduti küll 4. polgule Vabadussõja eel ja sõja esimesele lahingule, kuid antud teos ei ole minetanud oma olulisust ka tänapäeval. Georg Leets uuris Narva lahingut omal ajal kõige põhjalikumalt ning kui peaks valima, kas usaldada Leetsi või „Eesti

²¹ ERA fond 2124 – Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjon 1917-1940.

²² ERA fond 31 – Riigikantselei 1918-1940.

²³ ERA fond 497 – Korraldusvalitus 1918-1927.

²⁴ ERA fond 2315 – Sõjaministeerium 1918-1940.

²⁵ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa. Tallinn: Vabadussõja Ajaloo Komitee, 1937. Käesolevas uurimistöös kasutati kordustrukki: Tallinn: Mats, 1996.

²⁶ **Alfred Vaga**. Viru väerind Vabadussõjas. I. Tartu: Odamees, 1923.

²⁷ **Jaan Maide**. Ülevaade Eesti Vabadussõjast. 1918-1920. Tallinn: Kaitseliit, 1933.

²⁸ **Georg Leets**. Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918. Tartu: Postimees, 1939. Käesolevas uurimistöös kasutati kordustrukki: Tartu: KVÜÕA, 2008.

Vabadussõda 1918 – 1920“ esimeses köites olevaid andmeid, siis siinkirjutaja arvates tuleks eelistada Leetsi.

Käsikirjalistest materjalidest vajab ära märkimist „4. Jalaväepolgu lühike ajalugu 6. dets 1917 – 1. okt 1928“²⁹ ja „4. rahvaväepolgu sõjalise tegevuse kirjeldus“³⁰. Esimeses antakse lühiülevaade väeosa ajaloost ning teises keskendutakse eelkõige polgu lahinguteele, kuid ei käsitleta polgu formeerimist.

Lisaks ilmus 1920. – 30. aastatel sõjandusajakirjas *Sõdur* ja Kaitseliidu häälekandjas *Kaitse Kodu!* erinevaid artikleid 4. polgu ajaloost – eelkõige sõjateest, sõjaväelaste mälestustest ja detailseid ülevaateid üksikutest lahingutest. Ajakirjast *Sõdur* vajab ära märkimist Vabadusristi kavaleri kapten Eduard Paurmani kirjutatud „4. jalaväerügement Vabadusesõjas. Lühikene ülevaade“³¹. Lisaks Eduard Paurmani kirjutisele, tuleb mainida veel kapten Valter Lentsi mälestusi ning 4. polgu 12. aastapäeva puhul ilmunud artiklit.³²

Suurt abi oli ka Eesti Sõjamuuseumi andmekogust „Eesti ohvitserid 1918 – 1940“³³, mis võimaldas kontrollida ohvitseride teenistuslaseid andmeid ja vajadusel uurimistöös parandusi teha. Arhiivmaterjali kõrval on käesolevas lõputöös kasutatud ka ajalooteemalist kirjandust ja teadusartikleid, mis on ilmunud ajalookultuuri ajakirjas *Tuna*. Vähemal määral on lõputöös kasutatud ka 1918. – 1919. aastal *Riigi Teatajas* avaldatud õigusakte ja kaasaegset ajakirjandust.

Töö struktuur

Uurimistöö on lähtuvalt püstitatud eesmärkidest jaotatud kaheks osaks. Esimeses peatükis antakse alustuseks sissejuhatav ülevaade riigikaitse organiseerimisest Vabadussõja alguses

²⁹ 4. Jalaväepolgu lühike ajalugu 6. dets 1917-1. okt 1928“ (dat-mata). // ERA 544-1-196, l. 2 – 10.

³⁰ **Alfred Vaga**. 4. rahvaväepolgu sõjalise tegevuse kirjeldus (dat-mata). // ERA-544-1-30, l. 1 – 15.

³¹ **Eduard Paurman**. 4. jalaväerügement Vabadusesõjas. Lühikene ülevaade. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1251-1259.

³² Valter Lents. 4. Polgu algpäevilt Vabadusesõjas. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1263-1265; 4. Eesti Rahvää polk – 4. üksik jal.pataljon. 12. aastapäeva puhul. // *Sõdur* 1929, nr /49, lk 1255-1259.

³³ Eesti ohvitserid 1918-1940. Eesti Sõjamuuseumi andmekogu - <http://prosopos.esm.ee/index.aspx?type=1>, 12.05.2015.

ja kirjeldatakse jalaväepolgu struktuuri 1918. aastal. Seejärel vaadeldakse 4. jalaväepolgu formeerimise käiku enne Vabadussõda ja antakse hinnang polgu komplekteeritusele sõja puhkemise hetkeks. Lõpuks käsitletakse ajajärku 28. novembrist kuni 31. detsembrini, mil 4. jalaväepolk pidas taandumislahinguid. Kirjeldatakse, kuidas paralleelselt lahinguid pidades, suudeti polku komplekteerida uute sõjaväelastega, milliseid uusi allüksusi polgus loodi ning milliseid nii-öelda vööraid üksusi polku lisandus.

Teises peatükis käsitletakse polgu varustamist nii sõja eel, sõja puhkemisel kui ka taandumislahingute ajal. Selgitatakse välja, kuidas toimus polgu relvastamine, varustamine ja toitlustamine ning milline oli väeosa finantsolukord kuni 31. detsembrini 1918. aastal.

Töö lõpus olevad lisad sisaldavad endas erinevaid tabeleid, sh polgu allüksuste ja nende ülemate kohta, samuti polgus teeninud ohvitseride, arstide ja sõjaväeametnike nimekirja.

1. Polgu komplekteerimine isikkoosseisuga

1.1. Riigikaitse organiseerimine Vabadussõja alguses

Ajutise Valitsuse esimeseks relvastatud toeks oli 11. novembril 1918 tegevust alustanud Kaitseliit. Kaitseliit täitis mitmekesiseid ülesandeid sisekaitse alal, kuid ei olnud mõeldudki tagama riigikaitset välise vaenlase vastu, sest see vabatahtlik organisatsioon oli seotud oma asutamiskohtadega ja selle kasutamine suuremat liikumist nõudvate sõjaliste ülesannete täitmiseks osutus keeruliseks.³⁴

16. novembril arutas Ajutine valitsus koos sõjaväelaste ja mitmete ühiskonnategelastega kaitsejõudude moodustamist. Põhilisest vaieldi selle üle, kas mobiliseerida kõiki mehi, vaatamata nende sotsiaalsele päritolule ja poliitilistele eelistustele, või tuleks luua valitsusele poliitiliselt ustav relvajõud.³⁵ Otsustati jääda vabatahtlikkuse põhimõtte juurde. Kokkukutse alguseks määrati 21. november 1918, meeste koguarvuks 25 000, kuid tegelikult oldi valmis vastu võtma vaid 12 000 meest. Ohvitseride, arstide ja sõjaväeametnike suhtes kuulutati välja sunduslik mobilisatsioon. Kui 28. novembriks ei olnud piisavalt mehi kokku tulnud, oldi valmis välja kuulutama sundmobilisatsiooni kõikidele kutsealustele.³⁶

Kuigi ajalookirjanduses on kiidetud ajalehtede selgitustööd vabatahtlike kokkukutsumisel³⁷, ei andnud ajakirjandus esialgu märkimisväärset panust. *Tallinna Teatajas*, mis oli suure tiraažiga ajaleht, ilmus üleskutsesest vabatahtlikult rahvaväkke astumiseks 22. novembril 1918. aastal ainult lühike lõik ning seda ka alles teisel leheküljel: „Noormehed rahvaväkke! Eesti rahvaväe kokkukutse algas Ajutise Valitsuse määrusel 21. novembril. Esialgu kutsutakse vabatahtlikke 21.-35. aasta vanaduses, kes maakonnalinna maakonna rahvaväe komisjoni ette ilmugu. [---] Ei ole tarvis ootama jääda, kuni sunduslik võtmine tuleb.”³⁸ 29. novembril ilmunud *Tallinna Teataja* esiküljel anti teada

³⁴ **August Traksmaa.** Lühike Vabadussõja ajalugu. 2. trükk. Tallinn: Olion, 1992, lk 57-58; Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa. Tallinn: Mats, 1996, lk 189.

³⁵ **Ago Pajur.** Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918-1934. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1999, lk 37.

³⁶ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 193.

³⁷ Samas, lk 194-195.

³⁸ *Tallinna Teataja* nr 70, 22. nov. 1918, lk 2.

üldmobilisatsioonist: „Enamlased jätkavad Narva liinil pealetungimist. Eesti Ajutine Valitsus kuulutab üleüldise mobilisatsiooni välja. 6. detsembriks peab igas maakonnas üks polk mehi lipu all olema.“³⁹

Ajutine Valitsus kiitis heaks sõjaväe organisatsiooni kava, milles põhiliseks maaväe komponendiks pidi saama I diviis (vt lisa 2). See kinnitati sõjaministri päevakäsuga nr 2 ja jõustus 21. novembril 1918. Diviisi koosseisu kuulus ka 4. Eesti Rahvaväe polk, mille asukohaks sai Narva ja ülemaks kinnitati polkovnik Aleksander Seiman (vt lisa 3).⁴⁰

Polkude formeerimiseks, korraldamiseks ja õpetamiseks andis sõjaminister vastava käsu, mille alusel polguülemad pidid edasi tegutsema.⁴¹ Kuna selles käsus ei kajastunud formeeritavate polkude struktuur, siis võib eeldada, et polguülemaid informeeriti koosseisude ja struktuuri osas juba varem (suusõnaliselt), kui nad said ülesande polgu formeerimiseks.⁴²

Novembris 1918 formeerimisel olnud jalaväepolgud pidanuks koosnema staabist⁴³, kahest pataljonist (kummaski neli roodu), õpperoodust, tööroodust, side-, kuulipilduja-, ratsaluure-, ja sapöörikomandost ning orkestrist. Kokku pidanuks polgus olema 5 vanemohvitseri, 58 nooremohvitseri, 3 arsti, 5 sõjaväeametnikku, 181 allohvitseri, 1570 reameest/kapralit.⁴⁴ Esialgu jäi planeerimata kolmas pataljon. Põhjuseks võib pidada seda, et diviisi formeerimiseks arvestatud 12 000 meest oli liiga vähe, võttes arvesse diviisi 6-polgulist struktuuri. Tõenäoliselt taheti formeerida esialgu igas polgus, vaid üks-kaks pataljoni ustavatest sõduritest. Selle tuumikuga oleks hiljem liitunud üldmobilisatsiooni käigus teenistusse kutsutud kõhklev element.⁴⁵ Formeeritavatest jalaväepolkudest ei suudetud

³⁹ *Tallinna Teataja* nr 76, 29. nov. 1918, lk 1.

⁴⁰ ERA 2315-1-1, l. 3. Sõjaministri päevakäsk nr 2, 24.11.1918.

⁴¹ ERA 2124-1-32, l. 24-26p. Diviisiülema juhtnõõrid polguülematele, 18.11.1918.

⁴² Jalaväepolkude formeerimine (käsikirja mustand, dat-mata). // ERA 2124-3-1864, l. 3; **Georg Leets**. Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918. Tartu: KVÕÜA, 2008, lk 22.

⁴³ Staabi koosseisu kuulusid polgu ülem, polgu adjutant, adjutandi abi ja majandusjaoskond (ERA 2124-1-534, pag-mata. Kaitseväe organisatsioon 28. nov. 1918).

⁴⁴ Jalaväepolkude formeerimine (käsikirja mustand, dat-mata). // ERA 2124-3-1864, l. 3.

⁴⁵ **Mati Kröönström**. Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas. Tallinn: Tänapäev, 2010, lk 34.

Vabadussõja puhkemise hetkeks (28. novembriks 1918) ühtki täielikult isikkoosseisuga komplekteerida ega varustuda ning 4. Eesti Rahvaväe polk ei olnud selles osas erandiks.

1.2. Polgu komplekteerimine Vabadussõja eel

Kuigi polkovnik Aleksander Seimanit loeti ametlikult 4. polgu ülema kohale asunuks alates 21. novembrist 1918, sai ta sõjainistri kindralmajor Andres Larka suusõnalise korralduse asuda polku formeerima juba mõni päev varem.⁴⁶ Hiljemalt 19. novembril oli polkovnik Seiman Narvas ja tutvus üldise olukorraga. Muuhulgas oli ta ühenduses Saksa väejuhatusega, teatades 20. novembril: „[---] hetkel on sakslased ainuke abinõu piiri hoidmisel, kuni enda Eesti väe loomiseni, mis vast kuu kahe pärast võiks sündida. Selle ajani võtaks saksa vabatahtlikud kaitse enda kätte.“⁴⁷ Lisaks teatas ta sõjainisteeriumile, et korraldab ka Kaitseliitu ja annab käsked olemasolevatele Kaitseliidu üksustele.⁴⁸ Polkovnik Seimani esimene päevakäsk 4. Eesti Rahvaväe polgule on dateeritud 21. novembriga: „Eesti Divisi Ülema käsul olen mina 4. Eesti Rahvaväe polgu Ülemaks määratud ja tänasest päevast peale oma ameti kohuste täitmisele asunud.“⁴⁹ (vt lisa 4.)

Eesti rahvaväe loomine kuulutati välja 16. novembril 1918. aastal ja alguseks määrati 21. november. Sellega kaasnevalt kutsuti reakoosseis teenima vabatahtlikult ja ohvitserkond, sealhulgas arstid ja sõjaväeametnikud, kes endistes Eesti polkudes teenisid, sundkorras.⁵⁰ Kuid 16. novembri vabatahtlik mobilisatsioon sisuliselt ebaõnnestus, tuues üle Eesti kokku vaid mõnisada meest.⁵¹ Üldmobilisatsioon kuulutati aga välja alles pärast Narva langemist 29. novembril.

⁴⁶ Jalaväepolkude formeerimine (käsikiri, dat-mata). // ERA 2124-3-1864, l. 3.; **Georg Leets**. Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918, lk 22; ERA 2124-1-168, l. 86. Polkovnik Seimanilt diviisi staabiülemale, 14.04.1919.

⁴⁷ Samas, l. 36.

⁴⁸ ERA 2124-2-281, l. 33-34. Polkovnik Seimanilt Sõjainisteeriumile, 22.11.1918.

⁴⁹ ERA 544-1-1, l. 3. 4 polgu ülema päevakäsk nr 1, 21.11.1918.

⁵⁰ Eesti Rahvaväe kokkukutsumine, 16.11.1918 // RT 1918, nr 1, lk 4-5.

⁵¹ **Mati Kröönström**. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918-1920. Doktoritöö. Juhendaja Tõnu Tannberg. Tartu: Tartu Ülikool, 2008, lk 44.

Ka 4. Eesti Rahvaväe polgu formeerimist takistas vabatahtlike vähesus, ehkki sõjaministri 16. novembri jaotuskava põhjal pidid 4. jalaväepolk Narvas ja 5. jalaväepolk Rakveres saada kõik Virumaa rahvaväekomisjonides vastuvõetud mehed ning pisut hiljem otsustati Narva rinde tugevdamiseks saata polku mehi ka Harjumaa vastuvõtukomisjonidest.⁵²

Veelgi enam parandas 4. polgu olukorda asjaolu, et Virumaal alustati sundmobilisatsiooni varem – Viru maakonnavalitsuse esimehe Mihkel Juhkami ettepanekul otsustati 23. novembril 1918 kuulutada Viru maakonnas välja sundmobilisatsioon. Seetõttu olid Virumaal formeeritavad 4. ja 5. polk Vabadussõja alguseks isikkoosseisuga paremini komplekteeritud, kui teised väeosad samal ajal.⁵³ Siiski tuli ka pärast sundmobilisatsiooni väljakuulutamist Virumaal mehi polku vähem kui loodeti. Mobiliseeritute nimekirjad olid küll pikad, kuid teel vastuvõtukomisjonidest Narvani läksid paljud mehed „kaotsi“.⁵⁴

Esimesed vabatahtlikud registreeriti polgus 21. novembril.⁵⁵ Polguülema päevakäskudest nähtub, et rahvaväelased ilmusid polku väikeste gruppidena, nii öelda „tilga kaupa“. Erandiks olid alamkapten Nikolai Steinmanni 54 Vaivara kaitseliitlast, kes arvati polku korraga. 21. novembril formeeriti neist 1. rood, mis võttis enda õlule korrapidamise Narva linnas.⁵⁶ Polku ilmunud vabatahtlike koosseis oli kirev (nt kaitseliitlased, kooliõpilased, Kalevi spordiseltsi ja Tallinna tuletõrjeorkestri liikmed) ning võib eeldada, et meeste sõjaline ettevalmistus ja kogemused erinesid märgatavalt.⁵⁷

Võrreldes teiste jalaväepolkudega pälvis 4. polk väga suurt tähelepanu. Kindlasti oli peamiseks põhjuseks see, et 22. novembril alustasid enamlased pealetungi Narva linnale, mis küll Saksa vägede poolt tagasi löödi. Selle tõttu arenes 4. polgu formeerimine täielikus sõjaõhkkonnas. Piiriäärse linnana oli Narva idast ähvardava kallaletungi esimene ohver. Ärev meeleolu ja ebakindlus linnas tegi muret mitte ainult Viru maakonna juhtidele, vaid ka Ajutisele valitsusele, Peastaabile ja I diviisi juhtkonnale. Ka Rakveres paiknenud 5.

⁵² ERA 2124-1-628, l. 4-5. Ajutise Valitsuse telegramm maakonnavalitsustele, 27.11.18.

⁵³ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 194-195.

⁵⁴ **Valter Lents**. 4. Polgu algpäevilt Vabadussõjas. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1263.

⁵⁵ ERA 544-1-1, l. 4. 4. Eesti Rahvaväe polgu ülema päevakäsk nr 3, 23.11.1918.

⁵⁶ **Alfred Vaga**. 4. rahvaväepolgu sõjalise tegevuse kirjeldus (käsikiri, dat-mata). // ERA 544-1-30, l. 1; ERA 544-1-1, l. 4. 4. polgu ülema päevakäsk nr 3, 23.11.1918.

⁵⁷ ERA 544-1-20, l. 3. I diviisi staabist 4. polgu ülemale, 25.11.1918.

polgu ülem alampolkovnik Nikolai Reek soovitas nii vabatahtlikud kui ka sunniviisiliselt värvatud kiiremas korras 4. polku saata ning alustada 5. polgu formeerimist alles pärast seda, kui 4. polk on täielikult komplekteeritud.⁵⁸

Asjaolu, et Virumaal kuulutati sundmobilisatsioon varem välja, kui mujal Eestis, mõjutas oluliselt 4. polgu komplekteerimist, sest juba 25. novembril ilmusid polku esimesed 113 sundmobiliseeritud rahvaväelast Rakvere, Jõhvi ja Narva vastuvõtukomisjonidest. Samal päeval jõudis väeossa 140 vabatahtlikku, sh 81 Tallinna keskkoolide õpilast.⁵⁹ 27. novembriks oli polku ilmunud 380 vabatahtlikku ja 143 mobiliseeritud (kokku 523 rahvaväelast).⁶⁰ Seega leidis polgus juba enne üleriigilise sundmobilisatsiooni väljakuulutamist mobiliseeritud arvu, mis võimaldanuks komplekteerida terve roodu. Mõningast segadust tekitab polguülema ettekanne 27. novembrist: „Polkus on 410 meest, nendest 100 frondil, teised reservides...“⁶¹ Ettekandest on raske aru saada, kas polkovnik Seiman pidas „meeste“ all silmas ainult sõdureid või ka ohvitsere. Samuti on võimalik, et polguülem edastas isikkoosseisu andmed 26. novembri seisuga.

Varasemate uurimuste väide, et Narva lahingu alguseks oli 4. jalaväepolgu 481 sõdurit⁶², on üsna tõenäoline. Meeste koguarv polgus võis olla isegi pisut suurem, sest vabatahtlikke ja mobiliseeritud ilmus väeossa ka ööl vastu 28. novembrit.⁶³ Selgusetu on nende 112 mobiliseeritu käekäik, kelle lubas ööl vastu 28. novembrit Narva läkitada 5. jalaväepolgu ülem alampolkovnik Nikolai Reek.⁶⁴ Kui nad üldse Narva saadeti, siis tõenäoliselt ühinesid nad 4. polguga alles pärast Narva mahajätmist.

⁵⁸ ERA 544-1-20, l. 22-23. 5. jalaväepolgu ülema telefonogramm I diviisiülemale ja sõjaministrile, 27.11.1918.

⁵⁹ ERA 2124-2-450, pag-mata. 4. polgu koosseis 25.11.18 seisuga.

⁶⁰ ERA 2124-2-450, pag-mata. 4. polgu koosseis 27.11.18 seisuga.

⁶¹ ERA 544-1-20, l. 21. 4. polgu ülemalt diviisiülemale, 27.11.1918.

⁶² **Georg Leets.** Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918, lk 23-25; Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 221. Tõenäoliselt on koguarvust (481) maha arvatud need mehed, kes ei olnud polgu nimekirjas või lahkusid väeosast enne Narva lahingut (nt saadeti 27. novembril Narvast ära Tallinna tuletõrjekooste – ERA 2124-2-450, pag-mata. 4. polgu koosseis 27.11.18 seisuga).

⁶³ ERA 2124-2-450, pag-mata. 4. polgu koosseis 28.11.1918. seisuga. Seoses Narva lahingu ja polgu taandumisega ei saa 28. novembri arvandmete objektiivsust hinnata.

⁶⁴ ERA 544-1-20, l. 12. 5. jalaväepolgu ülema telefonogramm polkovnik Seimanile ja Narva kaitseliidu ülemale, 25.11.1918.

Paralleelselt vabatahtlike ja sundmobiliseeritud rahvaväelaste lisandumisega kasvas polgus ka ohvitseride arv. Esimesed ohvitserid arvati polgu nimekirja juba polkovnik Seimani esimese päevakäsuga 21. novembrist. Sama päevakäsuga määrati polku ilmunud ohvitserid ametisse: kapten Viktor Liivak I pataljoni ülemaks, kapten Karl Bachmann majandusülemaks ja alamkapten Ludvig Hinnov 2. roodu ülemaks. I pataljoni formeerimiskohaks said Vestervalli kasarmud.⁶⁵ 21. novembril oli kohal ka alamkapten Nikolai Steinmann, kes määrati 1. roodu ülemaks, ehkki päevakäsus nimetati määramist alles kaks päeva hiljem.⁶⁶

22. novembril tulid polku staabikapten⁶⁷ Martin Leiburg ja alamleitnant Valter Lents. Esimene määrati 3. roodu ülemaks ja teine polgu adjutantiks, kelle ülesandeks jäi kantselei ning muusikakomando ehk orkestri formeerimine.⁶⁸ 23. novembril ilmus polku mitmeid ohvitseri, kes määrati roodudesse nooremateks ohvitserideks. Samal päeval nimetati sõjaväeametnik Nikolai Peebus polgu laekahoidjaks.⁶⁹

24. novembril saabunud alamkapten Jakob Vende sai määramise 4. roodu ülemaks. Seega olid ametisse seatud kõik I pataljoni rooduülemad ning nüüd hakati lisaks roodudele formeerima polguülema otsealluvuses seisnud komandosid. Esimesena moodustati sidekomando, eesotsas staabikapten Egon Limbergiga. 24. novembril nimetati leitnant Johannes Siir polgu relvurohvitseriks (*sõjariistade hoolekandjaks*) ja sõjaväeametnik Friedrich Raamat – kortermeistriks^{70 71}.

25. novembril tuli polku alampolkovnik Paul Kunnus, kes sai korralduse asuda viibimata II pataljoni formeerimisele. Esialgu piirduti siiski vaid pataljoni staabi komplekteerimisega, sest II pataljoni rooduülemad enne 28. novembrit ametisse ei seatud. Alampolkovnik

⁶⁵ ERA 544-1-1, l. 3. 4. polgu ülema päevakäsk nr 1, 21.11.1918.

⁶⁶ ERA 544-1-1, l. 4. 4. polgu ülema päevakäsk nr 3, 23.11.1918.

⁶⁷ Vabadussõja alguses kasutati ohvitseride auastmete puhul segiläbi nii Vene kui Saksa auastmeid, samuti ametikohtade nimetusi. Käesolevas uurimistöös on auastmed esitatud vastavalt arhiivis esinenud nimetustele. (**Ernst Valdin**. Eesti Sõjaväe vormiriietuse areng ja tunnusmärgid Vabadussõja kestel (käsikiri, 1939). // ERA 2124-2-413, l. 12-13; **Ago Pajur**. Kuidas saada kindraliks: ohvitseride auastmed ja nendes kõrgendamise kord aastail 1917-1940. // *TUNA* 2002, nr 1, lk 28-29).

⁶⁸ ERA 544-1-1, l. 3. 4. polgu ülema päevakäsk nr 2, 22.11.1918.

⁶⁹ ERA 544-1-1, l. 4. 4. polgu ülema päevakäsk nr 3, 23.11.1918.

⁷⁰ Kortermeister – väeosa majutamise, varustamise ja muu sellisega tegelnud (all)ohvitser.

⁷¹ ERA 544-1-1, l. 5. 4. polgu ülema päevakäsk nr 4, 24.11.1918.

Kunnuse õlule pani ka vastutus polgu väljaõppeplaani eest. Alamkapten Peeter Vaga määrati tööroodu ülemaks.⁷²

27. novembril nimetati kapten Adolf Aalberg Narva linna komandandiks. Samal päeval jõudsid Narva viis ohvitseri ja viis sõdurit Inseneripataljoni sapöörikomandost. Kuigi mehed olid saadetud 4. polgu juurde ajutiselt, teatud konkreetsete ülesannete täitmiseks, saadi polgus nende „lähetamisest“ valesti aru ja arvati kõik polgu nimekirja. Leitnant R Emmelist sai sapöörikomando ülem, ülejäänud ohvitseridest sama komando nooremohvitserid.⁷³

4. polgus olid formeerimisel veel läbikäijate komando⁷⁴ ja ohvitseride rühm, kuna sundmobilisatsiooniga, kogunes ohvitseri polku rohkem, kui realselt olemasolevaid ametikohti.⁷⁵ Samal ajal kujunes polgu kuulipildujate komando alge. Nimelt olid 25. novembril koos alampolkovnik Kunnusega saabunud Tallinna kaitseliitlaste seas kooliõpilastest kuulipildurid kolme kuulipildujaga.⁷⁶ Kuigi varasemates uurimustes on seda komandot käsitletud Vabadussõja eel 4. polgu osana, siis juriidiliselt see nii polnud. Alles 17. detsembri päevakäsuga loeti lipnik Adolf Johannes tagasiulatuvalt (1. detsembrist) kuulipildujate komando ülemaks ja komando liideti polguga.⁷⁷

Enne Vabadussõja puhkemist asus 4. polgu staap Rahu ja Kooli tänava nurgamajas (nr 6), allüksused paiknesid Jaanilinna kindluses ja Vestervalli kasarmutes (Vestervalli tänav 26) ning ohvitserid elasid linnahaigla barakkides Vestervalli tänava lõpus (Sepa tänav 30-36).⁷⁸

Eraldi tuleb peatuda II pataljoni 5. roodu formeerimise juures. Mitmes monograafias, sh „Eesti Vabadussõja“ I köites, väidetakse, et polgus oli Vabadussõja alguseks formeeritud II

⁷² ERA 544-1-1, l. 6. 4. polgu ülema päevakäsk nr 5, 25.11.1918.

⁷³ ERA 2124-2.449, pag-mata. 4. polgu ohvitseride tabel; ERA 544.1.1, l. 19. 4. polgu ülema päevakäsk nr 8, 28.11.18.

⁷⁴ Lähikäijate komando – polgust mahajäänud meeste korrapidamiseks, kogumiseks ja õpetamiseks loodud allüksus (ERA 544-1-1, l. 21. 4. polgu ülema päevakäsk nr 12, 02.12.1918.).

⁷⁵ ERA 544-1-1, l. 21. 4. polgu ülema päevakäsk nr 11, 01.12.18.

⁷⁶ **Adolf Johannes.** Mälestused Eesti Kaitseliidu loomispäevilt 1918. a (käsikiri, dat-mata). // ERA 2124-1-168, l. 15-17.

⁷⁷ ERA 544-1-1, l. 51. 4. polgu ülema päevakäsk nr 27, 17.12.1918; ERA 544-1-5, l. 8. Lipnik Johanneselt polguülema, 17.12.1918.

⁷⁸ **Georg Leets.** Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918, lk 28.

pataljonist üks rood.⁷⁹ Samas määras polguülem 5. roodu ülema ametisse alles 30. Novembril.⁸⁰ 5. roodu sünnile pärast Narva lahingut viitavad ka roodu hilisem ülem lipnik Jaan Mets, kinnitades et „5. roodu 28. novembril 1918 olemas ei olnud“⁸¹, ning 5. roodu päevaraamat: „5. rood on lahingutes sündinud. Narva lahingus 28. novembril 1918. aastal ei olnud olemas 5. roodu, aga mehed, kes pärast poole roodu moodustasid, olid kõik tähendatud lahingus.“⁸² 5. roodu esimeseks ülemaks oli suurtükiväeohvitser, senine Narva Kaitseliidu ülem alamkapten Heinrich Laretei, ning üksus koosneski esialgu peamiselt suurtükiväelastest (umbes 30 meest). Laretei kogus need mehed enda ümber, selleks et: „Kui kahurväge hakatakse looma, siis tal mehed käepärast võtta oleks.“ Segadust külvab aga sama allika lõpulause: „Oli olemas veel üks teine salk, kes ennast ka 5. rooduks nimetas, viimasest sai vist läbikäijate komando.“⁸³

Viimast oletust – 5. roodust sai läbikäijate komando – ei kinnitada ükski teine allikas ning teadaolevalt koosneski nimetatud komando 27. novembril ainult 11 ohvitserist.⁸⁴ Pigem võisid ennast 5. rooduks pidada need 80 meest, kes Narva lahingu ajal olid II pataljoni ülema alampolkovnik Kunnuse juhtimisel positsioonidel Kulgu rajoonis, valvates ja kaitstes Narva jõe kallast.⁸⁵

Georg Leetsi väitel oli polgus 27. novembril 1918 kokku 114 ohvitseri, sh üheksa polgu juurde lähetatud suurtükiväelast, ja sama arvu on esitanud ka 2-kõitelise „Eesti Vabadussõja“ koostajad.⁸⁶ Arhiiviallikad kinnitavad siiski, et enne Vabadussõja algust käis 4. polgust läbi 99 ohvitseri, 6 sõjaväeametnikku ja 8 lähetatud suurtükiväeohvitseri, seega

⁷⁹ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa., lk 221.

⁸⁰ ERA 544-1-1, l. 20. 4. polgu ülema päevakäsk nr 10, 30.11.1918.

⁸¹ ERA 2124-1-168, l.168. 5. roodu ülema ettekanne polgu adjutantile, 21.01.1919

⁸² ERA 2124-1-168, l. 210-210. 4. polgu 5. roodu päevaraamat.

⁸³ ERA 2124-1-168, l. 210-210p. 4. polgu 5. roodu päevaraamat. 5. roodu komplekteerimise tabelist selgub, et 28. novembril määrati sinna 2 ohvitseri ja 37 allohvitseri/sõdurit (ERA 2124-2-452, pag-mata. 5. roodu komplekteerimine). Võib eeldada, et nemad olidki eelpool mainitud „umbes 30 suurtükiväelast“.

⁸⁴ **Georg Leets.** Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918, lk 24.

⁸⁵ **Jaan Maide.** Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920. Tallinn: Kaitseliidu kirjastus, 1933, lk 155; Paul Kunnus. Narva lahingu kirjeldus 1918 aasta novembris (käikiri), 13.02.1920 // ERA 544-1-20, l. 93.

⁸⁶ **Georg Leets.** Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918, lk 24; Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa., lk 221.

kokku 113 ohvitseri ja sõjaväeametnikku.⁸⁷ Reaalselt oli 27. novembri õhtuks ohvitseride kohal 112, sest polgu majandusülema abi staabikapten Rudolf Lindemann viidi 26. novembril üle 3. jalaväepolku.⁸⁸

Vabadussõja alguseks oli 4. Eesti Rahvaväe polk alles formeerimisjärgus. Polgu staap oli komplekteeritud. Komandod olid formeerimisel, v.a. kaitseliidu kuulipildujakomando kolme relvaga, mida võib lugeda lahinguvõimeliseks (ehkki komando ei kuulunud ametlikult polgu koosseisu, allus see operatiivselt polgu ülemale). Töörood oli rahuldavas seisukorras, kuid puudusid I ja II järgu voorid. Lahingüksusena tuli arvesse 4-rooduline I pataljon (kapten Liivak): sõdureid oli 50% ettenähtud koosseisust ja ohvitseride isegi ettenähtust enam (seega täitsid nad lahingus tihti üksikvõitleja kohustusi), kuid terav puudus valitses madalama astme juhtide osas (181 allohvitseri asemel oli 8). II pataljonist (alampolkovnik Kunnus) oli formeeritud ainult staap; pataljoni esimene allüksus (5. rood) moodustati taandumislahingute ajal, ülejäänud roodud alles veebruaris 1919 (vt lisa 5).⁸⁹

1.3. Polgu komplekteerimine taandumislahingute ajal

Novembri lõpul kujunenud olukorras, kus vaenlase arvulisele ja tehnilisele ülekaalule pidid vastu seisma vähesed sõdurid ja kaitseliitlased, kellest paljud isegi relvadeta, olid Narva langemine ja sellele järgnenud taandumine möödapääsmatu.⁹⁰ 4. jalaväepolgu kõige vastutusrikkam ja raskeim ajajärk oli detsembrikuu taandumiste periood.

Vabadussõja alguses iseloomustas 4. jalaväepolku, nagu ka teisi väeosasid, deserteerimine. Juba päev pärast Narvast taandumist, 29. novembril, teatas polkovnik Seiman diviisi staapi, et polgus on ainult 100 võitlusvõimelist meest, ja palus määrata üksuse rahulikumas rindelõiku.⁹¹ 30. novembril, asudes kaitsese Oru jaama – Konju – Künnapuu joonele, oli I

⁸⁷ ERA 2124-2-449, pag-mata. 4. polgu juurde lähetatud ohvitseride tabel; ERA 544.1.1, l. 18p. 4. polgu ülema päevakäsk nr 7, 27.11.18.

⁸⁸ ERA 544-1-1, l. 10. 4. polgu ülema päevakäsk nr 6, 26.11.1918; ERA 2124-2-449, pag-mata. 4. polgu ohvitseride tabel.

⁸⁹ 4. Jalaväepolgu lühike ajalugu 6. dets 1917-1. okt 1928 (käsikiri, dat-mata). // ERA 544-1-196, l. 6.

⁹⁰ **Jaan Maide**. Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 169.

⁹¹ ERA 2124-1-168, l. 222. 4. polgu ülemalt I diviisi ülemale, 29.11.1918 .

pataljonis kokku 160 meest, nendest 25% relvadeta.⁹² 6. detsembril läks diviisiülemale lausa masendav ettekanne: „Ma väga vabandan, et pean Teile kurvad teated saatma. Mida ma kartsin on juba sündinud. Soldatid ja ka mõned parematest ohvitseridest on lootuse kaotanud. Soldatid koguni ei täida käsklusi. Isiklikult ma meelt ei heitnud, aga lootus on mul täiesti kadunud selle peale, et ma võiks vaenlast veel kinni hoida. Praegu 4 polk on otsas, teda enam ei ole. Peale tungida võib ka, aga mitte rohkem kui 20 mehega. [...] Kui mind tahetaks süüdistada selles, et ma ka käsku ei täida, siis ma teisa kaasa ei võta, ma lähan üksi. Omal ajal hea laskja. Veelkord ja kindlalt ütlen, et nende inimestega sell silmapilgul mina küll ei suuda midagi teha.“⁹³

Selliseid ettekanded leidub taandumislahingute ajast mitmeid, võib-olla kümneid. Lisaks reasõduritele ja nooremohvitseridele deserteeris ka II pataljoni ülem alampolkovnik Kunnus. I pataljoni ülem kapten Liivak meenutas hiljem: „Minul isiklikult olid kokkupõrked al.polk Kunnusega [---] Tegelikult selguski, et Kunnuse salk lagunes ja iseseisvalt taganemisest Narva alt osa ei võtnud. Kunnus, kes Narva ilmus ohvitseri mundris kadus paariks päevaks ja ilmus tagasi juba erariietes.“⁹⁴ Seepeale saatis polkovnik Seiman alampolkovnik Kunnuse polgust minema, väites lühidalt, et „4. polgu juures teda enam vaja pole“. 2. detsembril võttis II pataljoni juhtimise ajutiselt üle staabikapten Jakob Vende. 4. roodu uueks ülemaks määrati Vende asemele alamleitnant Eduard Olmberg.⁹⁵ Taandumislahingute ajal vahetusid ka teiste jalaväeroodude ja komandode ülemad haigestumiste, haavata saamiste ja muude põhjuste tõttu (vt lisa 6).

Deserteerimisega paistsid eriti silma sundmobiliseeritud; vabatahtlike ja ohvitseride seas esines väejooksu vähemal määral.⁹⁶ Kuna suur osa sundmobiliseerituist pärines Virumaalt, siis võib oletada, et paljud kohalikud mehed ei soovinud koos polguga taganeda, vaid eelistasid väeosast maha jääda ja pöörduda tagasi koju.⁹⁷ Ehkki polkovnik Seimani

⁹² ERA 2124-1-168, l. 183.

⁹³ ERA 2124-1-170, l. 282-282p. 4. polgu ülemalt I diviisi ülemale, 6.12.1918.

⁹⁴ ERA 2124-1-168, l. 183.

⁹⁵ ERA 2124-1-168, l. 298. 4. polgu ülemalt I diviisi ülemale; ERA 544-1-1, l. 21-21p. 4. polgu ülema päevakäsk nr 12, 2.12.1918; ERA 544-1-1, l. 45. 4. polgu ülema päevakäsk nr 24, 14.12.1918.

⁹⁶ **Mati Kröönström.** Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918-1920, lk 45-46.

⁹⁷ **Kalju Luhaste.** Mälestused (käsikiri, dat-mata). // ERA 2124-1-168, l. 107p.

ettekanded väejooksu kohta olid mustades värvides, ei pruukinud deserteerimine alati nii suuri mõõtmeid omandada. Liiatigi ei saa polguülema ettekandeid alati tõena võtta. Nii väitis polkovnik Seiman, et Narvast taandudes lahkus 700-st mehest 418 omavoliliselt, ehkki 1. detsembri seisuga oli polgus alles 666 meest.⁹⁸ On üsna ebatõenäoline, et üle 400 mehe deserteeris. Arvestada tuleb sellega, et Narvast taganeti kiirustades ja juhtimine oli puudulik, mille tõttu paljud sõdurid võisid lihtsalt maha jääda ja ühineda polguga alles hiljem. Lisaks ei taandunud polk ühtse üksusena, vaid kahes grupis, kumbki erinevas suunas.⁹⁹ Kogu detsembrikuu vältel oli polgul lai vastutusala ja allüksused olid rindel üksteisest eraldatud, mistõttu ei jõudnud taandumiskäsud alati kõigi polgu osadeni.¹⁰⁰ Näiteks 20. detsembril, taandudes Oonurme–Viitna joonelt Läsna külla, jäi kogu 2. rood koos ohvitseridega kadunuks, kuid 24. detsembriks taasühinesid selle roodu 10 ohvitseri ja 26 sõdurit polguga.¹⁰¹

Kogu taandumislahingute perioodi vältel jätkus polgu allüksuste komplekteerimine. Ohvitseri ja sõjaväeametnikke ilmus väeossa kuni 25. detsembrini. Ajavahemikul 28. novembrist kuni 5. detsembrini lisandus polku 61 ohvitseri. Paljud neist olid lipniku auastmes ja määrati enamjaolt nooremateks ohvitserideks roodudesse või läbikäijate komandosse. 6. detsembrist kuni 25. detsembrini tuli polku ainult 18 uut ohvitseri. Seega ilmus polku alates Narva alt taandumisega kuni 25. detsembrini kokku 79 uut ohvitseri: 16 alamleitnanti, leitnanti või staabikaptenit, 53 lipnikku, 7 arsti või asearsti ning 2 sõjaväeametnikku (vt lisa 7).¹⁰² Lisaks neile lähetati ajavahemikus 1.–31. detsember polku

⁹⁸ ERA 2124-1-167, l. 162. 4. polgu ülemalt I diviisi staabiülemale, 15.04.1919; ERA 544-2-37, l. 1-2. Väejooksikute nimekiri. Kuni 30. detsembrini läks jooksu 130 meest, kelle kohta kindlad andmed, et omavoliliselt lahkusid väeosast. Tagantjärgi loeti mittejooksus olevaks 9 isikut. Sellele lisaks 6 isikut, kes viibisid tegelikult haigla ravil. Kindlasti osad nendest jäi haavatuna/surnutena maha, keda võidi lugeda desertöörideks. Oma osa oli kindlasti taandumislahingutes, kus sõdurid tegelikult ei jooksnud ära, vaid lihtsalt ei jõudnud oma üksuse juurde tagasi.

⁹⁹ **Georg Leets.** Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918, lk 63-64.

¹⁰⁰ **Jaan Maide.** Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 168-180.

¹⁰¹ **Jaan Maide.** Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 176; ERA 544-1-19, l. 36. Polguülemalt I diviisi staabiülemale, 21.12.1918; ERA 544-1-201, l. 12. Major Paurmani täpsustused Valgejõe lahingu kohta.

¹⁰² ERA 2124-2-449, pag-mata. 4. polgu ohvitseride tabel; ERA 2124-2-450, pag-mata. 4. polgu komplekteerimine ja koosseis.

veel 11 ohvitseri: 3 varustusvalitsusest (sh alamoberst Tõnis Rotberg), 3 inseneripataljonist ja 5 „iseäralisest salkonnast“ (vt lisa 8).¹⁰³

Taandumislahingute ajal sai polk pidevat täiendust ka sõdurite näol. Polgu arvulise koosseisu välja selgitamine on aga keeruline, kuna sõdurid ja allüksused vahetusid pidevalt.¹⁰⁴ Kui Vabadussõja eel andsid polku ilmunud sõdurite seas tooni eelkõige erinevatest vastuvõtupunktidest saadetud vabatahtlikud ja sundmobiliseeritud, siis edaspidi olukord muutus. Ainult 28. novembril ilmus vastuvõtupunktidest polku suuremal hulgal sundmobiliseeritud – ligi 190¹⁰⁵ –, kuid seejärel vähenes vastuvõtupunktidest saadetud vabatahtlike ja mobiliseeritute arv järsult. Kuni 15. detsembrini tuli päevas juurde vaid mõni vabatahtlik või mobiliseeritu.¹⁰⁶

Alates 16. detsembrist hakkasid väeossa ilmunute hulgas domineerima kaitseliitlased. Uutele positsioonidele taandumisel liitusid polguga loovutataval alal tegutsenud kohaliku Kaitseliidu liikmed. Polkovnik Seiman teatas kaitseliitlastele: „Kõik kaitseliidu mehed saavad kõige suurema lahkusega vastu võetud. Kõik, kellel isamaa huvid kallid, astugu Eesti sõjameestega ühes vaenlase vastu [...] Toidumoonas, püsse ja padruneid võtke samuti kaasa.“¹⁰⁷ Kaitseliitlasi ei võetud küll alati polgu nimekirja, küll aga anti polgu allüksustele täienduseks. Ajavahemikus 20.–31. detsember võeti peaaegu iga päev mõni kaitseliitlane polku. Korduvalt võeti polku vastu kas kogu kohalik Kaitseliidu üksus või suurem hulk kaitseliitlasi, seda vabatahtlikena ning koos oma varustuse ja hobustega. Nii näiteks lisandus polku 22 meest Kolga Kaitseliidust, 30 meest Ranna (küla) Kaitseliidust, 22 Iisaku

¹⁰³ ERA 2124-2-449, pag-mata. 4. polgu juurde lähetatud ohvitseride tabel;; **Igor Kopõtin**. Eesti sõjaväe Pioneeripataljon: areng ja koostöö 1917–1940, lk 24; ERA 544-1-1, l. 49. 4. polgu ülema päevakäsk nr 36, 26.12.1918; ERA 544-1-1, l. 23. 4. polgu ülema päevakäsk nr 13, 3.12.1918. Alamobest Rotberg vastutas Viru maakonnas paiknevate väeosade varustamise eest.

¹⁰⁴ Roodu-, pataljoni- ja polguülema ettekannetes erinesid sama päeva isikkoosseisu arvud mõnikord märkimisväärselt. Esiteks seetõttu, et polku lisandus uusi sõdureid (nii vabatahtlike ja sundmobiliseeritute kui ka kohalike kaitseliitlaste näol). Teiseks naasid ajutiselt jooksus olnud või maha jäänud sõdurid oma üksuste juurde. Kolmandaks allutati polkovnik Seimanile ajutiselt teiste väeosade allüksusi.

¹⁰⁵ ERA 2124-2-450, pag-mata. 4. polgu komplekteerimine ja koosseis 28.11.1918 seisuga. Nagu öeldud, ei saa 28.11.1918 arvulist koosseisu objektiivselt hinnata – polguülema päevakäskude põhjal ei ole tõestust, et sellisel hulgal mobiliseeritud polku vastu võeti.

¹⁰⁶ ERA 2124-2-450, pag-mata. 4. polgu komplekteerimine ja koosseis.

¹⁰⁷ ERA 544-1-8, l. 5. Polkovnik Seimanilt Palmse kaitseliidu jaoskonna komandandile, 16.12.1918.

kaitseliitlast 14 hobusega.¹⁰⁸ 21. detsembril saadeti polku täienduseks veel üks eriskummaline üksus – 32 sõjaväelast „rinde staabi vahisalgast“.¹⁰⁹ Eeldatavalt oli tegu I diviisi staabi julgestamiseks loodud staabikaitseüksusega, mis läkitati olude sunnil appi 4. polgule.

Kuni 31. detsembrini polgus uusi jalaväeroodusid ei formeeritud. Polkovnik Seiman andis 30. novembril alampolkovnik Kunnusele käsu formeerida Jõhvis II pataljoni 6., 7., ja 8. rood, kuid käsuga kogu tegevus piirduski.¹¹⁰ Polguülema päevakäsust jääb küll mulje, nagu oleks läbikäijate komando loetud 6. rooduks, kuid teised allikad seda ei kinnita.¹¹¹ Vastupidi, neist selgub, et läbikäijate komando likvideeriti 18. detsembril ning selle isikkoosseis saadeti laiali olemasolevatesse roodudesse.¹¹² Tõepoolest, nähtavasti oligi toona prioriteediks I pataljoni jalaväeroodude ja polgu tööroodu täiendamine, sest taandudes jäid üksused meestest iga lahinguga tühjemaks. Põhjusteks olid nii surma- ja haavataamised kui ka haigestumised ja vangilangemised, samuti juba mainitud väejooks.

Nagu öeldud võttis II pataljoni juhtimise üle staabikapten Vende, kuid roodusid selles pataljonis ei moodustatud. Ehkki 30. novembrist osales II pataljoni 5. rood (alamkapten Laretei) lahingutes, allus see operatiivselt I pataljoni ülemale kapten Liivakule.¹¹³

Küll aga jätkus komandode formeerimine. Eelkõige vajati ratsaüksust, mis teostaks luuret ja tagaks operatiivse side allüksustega. Selleks andis polkovnik Seiman juba 26. novembril kornet Valfried Krastingule ülesande formeerida ratsaluurekomando.¹¹⁴ Narva lahingu ajaks ei olnud see veel komplekteeritud¹¹⁵, kuid hiljemalt 30. novembril oli komando

¹⁰⁸ ERA 544-1-1, l. 47. 4. polgu ülema päevakäsk nr 34, 24.12.1918; ERA 544-1-1, l. 49. 4. polgu ülema päevakäsk nr 35, 25.12.1918; ERA 2124-2-450, pag-mata. 4. polgu komplekteerimine ja koosseis; ERA 544-1-1, l. 56. Kolga Kaitseliidu ülemalt 4. polgu ülemale, 21.12.1918.

¹⁰⁹ ERA 544-1-1, l. 47. 4. polgu ülema päevakäsk nr 34, 24.12.1918.

¹¹⁰ ERA 544-1-18, l. 1. 4. polgu ülema lahingkäsk, 30.11.1918.

¹¹¹ Samas.

¹¹² ERA 544-1-1, l. 40. 4. polgu ülema päevakäsk nr 28, 18.12.1918; ERA 544-1-17, l. 146-146p. 4. polgu läbikäijate komando päevaraamat, 17.02.1919. Läbikäijate komando päevaraamatu põhjal loeti komando juba 17. detsembrist likvideerituks.

¹¹³ **Jaan Maide.** Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 168; ERA 2124-1-168, l. 232. 4. polgu päevaraamat, 30.11.1918.

¹¹⁴ ERA 544-1-1, l. 20. 4. polgu ülema päevakäsk nr 13, 3.12.1918.

¹¹⁵ ERA 2124-1-168, l. 167. Ratsaluurekomando ülema ettekanne polguülemale, 21.01.1919.

allüksuste vahel sidet pidamas.¹¹⁶ Sõjaväelaste arv komando loomise hetkel pole teada, kuid 22. detsembril oli nimekirjas 7 ohvitseri, 38 sõdurit ja 8 hobust.¹¹⁷ 9. detsembril andis I pataljoni ülem kapten Liivak lipnik Eduard Paurmanile käsu moodustada jalaluurekomando.¹¹⁸ Jalaluurekomandosse valiti igast roodust neli vabatahtlikku.

Sidepidamise eest pidanuks vastutama sidekomando, kuid taandumislahingute ajal ei ole selle tegevusest ja komplekteerimisest palju teada. 28. novembril Narva alt taandudes kuulus sidekomandosse 3 ohvitseri ja 22 sõdurit, eesotsas staabikapten Egon Limbergiga, kes oli ka polgu eelsalga juhiks. Komando killustus taandudes väiksemateks osadeks, kuid kogunes hiljemalt 1. detsembriks Jõhvis uuesti.¹¹⁹

Suurtükiväeüksused allusid Vabadussõja ajal administratiivselt Suurtükiväe valitsusele; suurtükipatareid allusid aga operatiivselt polguülemaile, kelle rindelõigus nad tegutsesid.¹²⁰ 4. detsembril andis polkovnik Seiman 4. polgu 5. roodu ülemale alamkapten Heinrich Lareteile käsu formeerida suurtükiväepatarei. Selleks kasutati ära lahkuvatelt sakslastelt saadud kaks välikahurit, mille meeskonnad komplekteeris alamkapten Laretei oma roodust kaasa toodud kolmest ohvitserist ja 15 sõdurist.¹²¹ Nii sai polkovnik Seiman 11. detsembril enda käsutusse esimesed suurtükid Viru rindel¹²² – 1. suurtükiväepolgu 3. patarei I

¹¹⁶ ERA 2124-1-168, l. 232. 4. polgu päevaraamat, 30.11.1918.

¹¹⁷ ERA 2124-2-452, pag-mata. 4. polgu allüksused ja koosseisud.

¹¹⁸ ERA 2124-1-170, l. 385. I pataljoni adjutandilt rooduülematele, 9.12.1918; ERA 544-1-18, l. 28. Polgu ülevalt I pataljoni ülemale, 19.12.1918.

¹¹⁹ ERA 2124-1-167, l. 568-568p. Sidekomando ülema raport polguülemale, 4.12.1918; ERA 2124-1-167, l. 569. Sidekomando nooremohvitseri lipnik Mäni raport polguülemale, 4.12.1918; ERA 2124-1-167, l. 570. Sidekomando nooremohvitseri alamleitnant Naaritsa raport polguülemale, 4.12.1918.

¹²⁰ **Valter Martma**. Meie suurtükiväe organisatsioon, relvastus, varustus ja tegevuse iseloomustus Vabadussõjas (käsikiri, 1938). // ERA 2124-3-719, l. 13.

¹²¹ ERA 2124-1-170, l. 151. Polguülevalt st.kpt Lareteile, 4.12.1918; ERA 2124-1-170, l. 121. 5 roodu päevaraamat, 4.12.1918; ERA 2124-1-170, l. 163. 4. polgu päevaraamat, 4.12.1918.

¹²² Siin on mõeldud jalaväe käsutuses olnud välisuurtükke. Soomusrongi suurtükid tegid esimesed lasud 2. detsembril Auvere jaama juures (vt Soomusrongide diviis Vabadussõjas. I osa, Punaväe sissetungimine ja väljatõrjumine. Tallinn Grenader, 2009, lk 21-22).

rühma.¹²³ Hiljem lisandus patareile ka II rühm (leitnant August Rattiste) ning 31. detsembriks tegutses polgu juures neli suurtükki 4 ohvitseri ja 69 sõduriga.¹²⁴

Taandumislahingute ajal allutati polkovnik Seimanile ajutiselt mitmeid allüksusi teistest väeosadest. Kõige märkimisväärsema panuse andis 5. jalaväepolk, mille I pataljon (kapten Hugo Jürgenson) saadeti järk-järgult osade kaupa 4. polgu ülema käsutusse. Polgu terviklikkuse lõhkumine pole küll reeglina soovitatav, kuid olukorras, kus vastase kiire edasiliikumine tuli iga hinna eest peatada, oli see õigustatud.¹²⁵ 5. polgu I pataljoni 1. rood (alamkapten Adolf Markevitsh) ühines 4. polguga juba 29. novembril Vaivara jaama juures.¹²⁶ 5. detsembril jõudis polkovnik Seimani alluvusse 5. polgu 2. rood (staabikapten Hartvig Reinvald), mis vahetas välja 1. roodu, mis saadeti Rakverre oma formeerimist jätkama, kuid ööl vastu 8. detsembril oli 1. rood tagasi polgu juures (nüüd juba kapten Voldemar Karingi juhtimisel).¹²⁷ 11. detsembriks ühines ka 4. rood (alamkapten Peeter Plado) I pataljoniga. Rooduga oli kaasas kapten Artur Sauselg, kes pärast kapten Jürgensoni langemist Kõrve kõrtsi juures 8. detsembril, võttis I pataljoni juhtimise üle.¹²⁸ Selleks hetkeks kuulus pataljoni 16 ohvitseri ja 134 sõdurit.¹²⁹ 16. detsembriks jäi 5. polgu I

¹²³ ERA 2124-1-170, l. 423. 4. polgu päevaraamat, 11.12.18; **Armand Trei**. Unustatud rügement. Balti pataljon (rügement) Eesti Vabadussõjas. Tallinn: Grenader, 2010, lk 38; **Aleksander Tõnisson**. Visked Vabadussõja mälestustest, lk 24.

¹²⁴ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 235; ERA 544-1-19, l. 121. 4. polgu ülemalt I diviisi staabiülemale, 31.12.1918.

¹²⁵ Juhid ja juhtimine Eesti Vabadussõjas. Toim. Andres Seene. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, 2010, lk 142-143.

¹²⁶ **Eduard Palmberg**. Kapten Jürgensoni surm (käsikiri, dat-mata). // ERA 2124-1-200, l. 116-117p; ERA 2124-1-198, l. 162-162p. 5. jalaväepolgu ohvitseride nimekiri; **Karl Tuvikene**. Kirjutis Vabadussõja sündmustest, 5. Jalaväepolk (käsikiri), 11.1932. // ERA 2124-3-1556, pag-mata; ERA 2124-1-168, l. 273; ERA 2124-1-168, l. 232. 4. polgu päevaraamat; **Jaan Maide**. Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 168.

¹²⁷ ERA 2124-1-198, l. 162-162p. 5. jalaväepolgu ohvitseride nimekiri (käsikiri), 30.11.1918; ERA 2124-1-200, l. 101; ERA 2124-1-198, l. 161; ERA 2124-1-170, l. 375-376p. Polkovnik Seimani lahingukäsk, 8.12.1918.; Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 234; **Karl Tuvikene**. Kirjutis Vabadussõja sündmustest, 5. Jalaväepolk (käsikiri), 11.1932. // ERA 2124-3-1556, pag-mata.

¹²⁸ ERA 2124-1-200, l. 126; ERA 2124-1-168, l. 80p. Lipnik Toomel't I diviisi staabi adjutantile, 17.06.1920; ERA 2124-1-200, l. 126; **Karl Tuvikene**. Kirjutis Vabadussõja sündmustest, 5. Jalaväepolk (käsikiri), 11.1932. // ERA 2124-3-1556, pag-mata; Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 234.

¹²⁹; ERA 544-1-1, l. 44. 4. polgu ülema päevakäsk, 21.12.1918.

pataljonis rivvi ainult 45–65 meest¹³⁰, kuid 31. detsembriks see arv uuesti kasvas: 16 ohvitseri ja 91 sõdurit.¹³¹

4. polk sai täiendust ka baltisakslastelt. 6. detsembril jõudis Jõhvi 2. ratsakuulipildujakomando (staabikapten Georg von Gloy) 23 mehe ja kahe kuulipildujaga ning 8. detsembril Kohtla jaama 1. ratsakuulipildujakomando (leitnant Bruno von Dehn) 18 mehe ja samuti kahe kuulipildujaga. Juba 9. detsembril said aga mõlemad komandod kindralmajor Tõnissonilt uued korraldused ning lahkusid 4. polgu juurest uute ülesannete täitmisele.¹³²

Kaitse- ja viivituslahingutes suudavad positsioone kõige efektiivsemalt ette valmistada pioneerid – jalaväelastel on selleks piiratud teadmised, oskused ja vahendid. Polgu sapöörikomando oli küll juba Vabadussõja eel formeerimisel, kuid pole teada, et seda oleks taandumislahingutes kasutatud – vähemalt mitte pioneeri ülesannete täitmiseks. Põhjuseks võib pidada seda, et 28. novembri seisuga oli komandos ainult neli ohvitseri ja reakoosseisu ei määratud sinna kuni 31. detsembrini.¹³³ See-eest saadeti inseneripataljoni sapööriroodust 6. detsembril 100 sapööri leitnant Gustav Meistri juhtimisel 4. polgule kaitsepositsioone rajama. 8. detsembriks jõudis Ranna asulasse ainult 40 meheline grupp ning seegi ei saanud tööriistade puudumise tõttu erialaseid ettevalmistusi teha. Sapöörid jäid 4. polgu juurde vähemalt aastavahetuseni ja neid kasutati eelkõige moonavooride valveks, kuid osalt ka positsioonide ettevalmistamiseks.¹³⁴

10. detsembril jõudis 4. polgu käsutusse 1. ratsapolgu eskadron – 117 sõdurit ja mõned ohvitserid leitnant Aksel Tammanni juhtimisel. Kuna üksusel puudusid hobused, kasutati

¹³⁰ ERA 2124-1-200, l. 239; ERA 2124-1-171, l. 18. 4. polgu ülema teadeanne, 16.12.18.

¹³¹ ERA 544-1-19, l. 121. 4. polgu ülemalt I diviisi staabiülemale, 31.12.1918.

¹³² **Armand Trei**. Unustatud rügement. Balti pataljon (rügement) Eesti Vabadussõjas. Tallinn: Grenader, 2010, lk 28-33.

¹³³ ERA 544.1.1, l. 19. 4. polgu ülema päevakäsk nr 8, 28.11.18.

¹³⁴ **Igor Kopõtin**. Eesti sõjaväe Pioneeripataljon: areng ja koostöö 1917–1940, lk 24-27. Pigem jõudsid sapöörid kohale alles 10. detsembriks, sest 4. polk taandus Ranna asulasse alles sama päeva hommikul: vt ERA 2124-1-170, l. 458p. 4. polgu päevaraamat; vt ka **Jaan Maide**. Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 171; ERA 544-1-5, l 16. Sapööriroodu ülema raport polgu ülemale, 19.12.1918; ERA 544-1-26. Sapöörikomando ülemalt polgu adjutantile, 29.01.1919.

ratsanikke jalaväelastena.¹³⁵ Ratsaeskadron liideti I pataljoni külge ja allus operatiivselt kapten Liivakule.¹³⁶ 27. detsembriks oli eskadronis 3 ohvitseri, 10 ratsanikku ja 41 jalameest.¹³⁷

24. detsembril arvati polku senise Peastaabi komandandi kapten Ernst Assmani juhitud „iseäralise salkkonna“ viis ohvitseri ja seitse sõdurit (31. detsembriks vähenes salga koosseis ühe ohvitseri võrra). Salkkonna ülesandeks oli polgu tagala alal korda hoida ja väejooksikuid kinni pidada.¹³⁸ 27. detsembril saabus piirivalve salkkond kahe ohvitseri ja 15 sõduriga (31. detsembril saabus korraldus piirivalvurid polgust ära saata, kuid polkovnik Seiman ei täitnud seda).¹³⁹ Aasta viimastel päevadel läkitati 4. polgu juurde 1. jalaväepolgu 13. rood (staabikapten Leonhard Krull). 29. detsembril palus rooduülem polkovnik Seimanil oma roodu polgu toidule arvata. 31. detsembriks oli roodus 4 ohvitseri ja 74 sõdurit.¹⁴⁰

4. jalaväepolgu taandumine lõppes 31. detsembriks 1918. Väeosa asus Salmistu – Valkla mõisa – Külmallika joonel kaitsele ja lõi sellel lõigul jaanuari alguses tagasi kõik vastase pealetungikatsed.

Aastavahetusel kuulusid polku järgmised allüksused (enamik puudulikult mehitatud):

- Polguülema otsealluvuses ratsaluurekomando, sidekomando, sapöörikomando (ainult ohvitserid ilma reakoosseisuta), töörood, I ja II järgu voorid, ambulants.

¹³⁵ **Aleksander Tõnisson.** Visked Vabadussõja mälestustest. // *Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt*. II köide. Vabadussõda 1918-1920. Tallinn: Rahvaulikool, 1930, lk 25; **Eduard Paurmann.** 4. Jalaväerügement Vabadussõdas. Lühike ülevaade // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1256.

¹³⁶ ERA 544-1-18, l. 32. Polguülema lahingkäsk I pataljoni ülemale, 19.12.1918.

¹³⁷ ERA 544-1-19, l. 40-41. 4. polgu ülemalt I diviisi staabiülemale, 27.12.1918; ERA 2124-2-450, pag-mata. 4. polgu komplekteerimine ja koosseis 27.12.18. seisuga.

¹³⁸ ERA 2124-2-449, pagineerimata. 4. polgu juurde lähetatud ohvitseride tabel; ERA 2124-2-450, pagineerimata. 4. polgu komplekteerimine ja koosseis 24.12.1918 seisuga; ERA 544-1-1, l. 49. 4. polgu ülema päevakäsk nr 36, 26.12.1918; ERA 2124-1-174, l. 99. 4. polgu ülemalt operatiivstaapi polkovnik Laidonerile, 2.01.1919; ERA 544-1-26, l. 13p.

¹³⁹ ERA 544-1-19, l. 58. 4. polgu ülemalt I diviisi staabiülemale, 27.12.1918; ERA 2124-1-173, l. 625. Piirivalve Käsmu salkkonna pealikult 4. polgu ülemale, 31.12.1918; ERA 2124-1-173, l. Piirivalve osakonna pealikule, 12.1918. **Lembit Võime.** Eesti piirivalvest: 1918-1940, lk 7.

¹⁴⁰ ERA 2124-1-124, l. 26-26p. 1. jalaväepolgu 13. roodu ülemalt 4. polgu ülemale, 29.12.1918; ERA 2124-1-173, l. 674. 4. polgu ülemalt 13. roodu ülemale, 30.12.1918; ERA 544-1-19, l. 121. 4. polgu ülemalt I diviisi staabiülemale, 31.12.1918.

- I pataljonis neli jalaväeroodu ja II pataljoni 5. rood (allus operatiivselt I pataljoni ülemale), kuulipildujakomando, jalaluurekomando.

Täpsete andmete esitamine on raskendatud, sest erinevad allikad pakuvad selleks erinevaid võimalusi. Nii näiteks loetles polkovnik Seiman 31. detsembril 1918 I diviisi staabiülemale läkitatud ettekandes 4. jalaväepolgu ja selle juurde lähetatud üksuste koosseisu järgmisena:¹⁴¹

- 4. jalaväepolk: 58 ohvitseri, 151 tikku¹⁴², 23 ratsanikku, kaks kuulipildujat 25 mehega.
- 5. jalaväepolgu I pataljon: 16 ohvitseri, 77 tikku, kaks kuulipildujat 14 mehega.
- 1. jalaväepolgu 13. rood: 4 ohvitseri, 74 sõdurit.
- 1. suurtükiväepolgu 3. patarei: 4 ohvitseri, 69 sõdurit, 4 suurtükki.
- 1. ratsapolgu 1. eskadron: 3 ohvitseri, 26 sõdurit, 10 ratsanikku, üks kuulipilduja 14 mehega.
- Kapten Assmanni „iseäraline salkkond“: 4 ohvitseri, üks kuulipilduja 7 mehega.
- Piirivalve salkkond: 7 sõdurit.

Samal päeval Peastaapi läkitatud raportis 4. jalaväepolgu koosseisu kohta sisaldasid teistsugused arvud:¹⁴³

- Nimekirjas ohvitsere/arste/sõjaväeametnikke: 98/3/5.
- Nimekirjas rivilisi/rivituid sõdureid: 276/160.¹⁴⁴
- Kohal ohvitsere/arste/sõjaväeametnikke: 81/2/5.
- Kohal rivilisi/rivituid sõdureid: 220/145.
- Toidul sõjaväelasi kokku: 448.

Kolmanda allika väitel oli 4. jalaväepolgus 31. detsembri seisuga hoopis 81 ohvitseri ja 328 sõdurit.¹⁴⁵ Allikates olevate erinevate arvandmete tõttu pole paraku võimalik polgu

¹⁴¹ ERA 544-1-19, l. 121. 4. polgu ülemalt I diviisi staabiülemale, 31.12.1918.

¹⁴² Tikkudena (täakidena) arvestati ainult vintpüssiga relvastatud jalaväelasi. Tikkudeks ei loetud suurtükiväelasi, kuulipildureid, meedikuid, staabi- ja tagalamehi jt; ratsaväelasi (hobustel) nimetati mõõkadeks.

¹⁴³ ERA 544-1-19, l. 126. Teadeanne Peastaabi mobilisatsiooni jaoskonna ülemale, 1.01.1919.

¹⁴⁴ Tõenäoliselt loeti „rivotuks“ tööroodus olevaid sõdureid.

¹⁴⁵ ERA 2124-2-432, pag-mata. I diviisi arvuline koosseis. Selles allikas pole arvestatud polgu juurde lähetatud üksusi.

isikkoosseisu absoluutarvu öelda. Kolme allika arvandmeid kõrvutades ning analüüsisides, ei saa kuidagi ühtset numbrit – ainult ohvitseride puhul on arvud ligilähedased.

Teine allikas (ettekanne Peastaabi mobilisatsiooni jaoskonna ülemale) on saadetud 1. jaanuaril 1919. aastal ning ei ole arusaadav, kas seal on arvestatud ka juurde lähetatud üksustega. Kolmas allikas on koostatud Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjoni poolt ja samuti pole arvestatud teiste väeosade allüksustega. Autori arvates on kõige paremini mõistevav ja usaldusväärsem esimene allikas (ettekanne I diviisi staabiülemale). Esiteks seetõttu, et tegemist oli teatega otse I diviisi staapi ning seal loeti ette peaaegu kõik polkovnik Seimanile operatiivselt alluvad üksused ja isikkoosseis. Tegemist on ka originaaldokumendiga. Allika esimeseks miinuseks on paraku see, et selles ei ole märgitud Inseneripataljoni sapöörikomando arvandmeid, ehkki see allus 31. detsembri seisuga ikkagi 4. polgu ülemale (võimalik, et komando sõdurid olid arvestatud 4. jalaväepolgu koosseisu). Teiseks miinuseks võib lugeda seda, et nii 4. polgu kui ka 5. polgu puhul esitati ainult „tikud“, mis tähendab, et pole teada näiteks tööroodudes olnud sõdurite arv. Ühes allikas on 31. detsembri seisuga märgitud 4. polgu tööroodus toidul olevaks 152 sõjaväelast, kellest 102 ei loetud „tikkudeks“¹⁴⁶.

¹⁴⁶ ERA 2124-1-173, l. 617. Tööroodu isikkoosseisu teade, 31.12.1918.

2. Polgu varustamine

Sõja ajal vajavad sõjaväelased lisaks toidule ja riieteile ka suurel hulgal relvi, laskemoona ja muud varustust, millega lahingutegevuses osaleda. Rahvamajandus on see osa, mis toetab sõjapidamist. Vabadussõja alguses osutus rahvaväe varustamine laostunud majanduse jaoks äärmiselt raskeks ülesandeks. Eeskätt seetõttu, et üleminek rahuaegsest majandusmudelilt sõjaaegsele sai toimuda vaid järk-järgult ja nõudis aega.¹⁴⁷

21. novembril 1918. aastal moodustati Varustusvalitsus, mille ülesandeks oli sõjaväe varustamise korraldamine. Selle koosseisu kuulusid tol ajal raha-, toitlus-, kraami- ja riiete-, vabrikute- ja tööstuse-, korteri- ja kütte- ning sekretäriosakond. Peale nende osakondade 69 töötaja ja puudulike kantseleitarvete polnud Varustusvalitsuse käsutuses esialgu midagi.¹⁴⁸ Varustusvalitsuse esimeseks ülesandeks kujunes seega mitmesuguste tagavarade ja ladude ülevõtmine Saksa okupatsioonivõimudelt. Kõik see võttis aega ning kättesaadud esemed olid suurelt jaolt rikutud. Näiteks relvadelt lukud ära võetud, sadulatelt nahkosad ära lõigatud. Relvadest võidi üle võtta ainult 2681 korralikku vintpüssi.¹⁴⁹ Väeosades loodud varustusasutused – diviisi intendantuur ja polkude majandusjaoskonnad – nõutasid varustust Varustusvalitsuselt ja võisid teostada (seaduses ettenähtud piirides) ka rekvisitsioone.¹⁵⁰

16. novembri otsuses Rahvaväe loomise kohta, kästi vabatahtlikel ilmuda teenistusse oma riietes ja saabastes ning võtta kaasa ühe nädala toidumoon ja vooditarbed (voodikott, padi, tekk, kaks lina jne). Kehval majandusjärjel olevad mehed pidi vastava varustusega kindlustama kohalik omavalitsus.¹⁵¹

Rahvaväe formeerimisel oli puudus kõigest – riietusest, jalanõudest, veovahenditest, tööriistadest, relvadest, laskemoonast, hobustest ja toidust. Ehkki materiaalsed raskused

¹⁴⁷ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 175.

¹⁴⁸ Samas, lk 203.

¹⁴⁹ **August Traksmaa.** 15 aastat tagasi. Eesti üldine sõjaline olukord novembris 1918. // *Sõdur* 1933, nr 50/51/52, lk 1488.

¹⁵⁰ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 204.

¹⁵¹ **Jaan Maide.** Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 116.

olid vähem tähtsad võrreldes peamise probleemiga – värbamine ei andnud loodetud tulemusi –, oli see siiski suureks probleemiks nii Vabadussõjale eelnenud formeerimisperioodil kui ka sõja algusjärgus.¹⁵² See kajastus väeosade ebaefektiivses toimimises.

Sellise olukorraga seisis silmitsi ka 4. Eesti Rahvaväe polk. Kõike seda arvestades tuli polgu ohvitseridel, eriti just majandusjaoskonna ülemal, palju vaeva näha, et tagada polgule hädavajalik relvastus ning isikkoosseisule toit ja varustus. Arvestada tuleb sedagi, et kui teised väeosad formeerisid end rinde tagalas, siis 4. polgul tuli teha seda Vabadussõja eel üldises sõjaõhkkonnas Narvas ning taandumislahingute ajal paraleelselt lahinguid pidades.

2.1. Relvastus

„Siin on neid igat sorti riietuses. On neid erariietuses, kroonu vanades papahades ja teised pikkades sinelites, soni kõrva pääle löödud. Kolmandad aga endises vene vormis ja kaabudes. Niisugune on siis nüüd meie eesti sõjavägi. [---] Oodatakse vaid püsse ja padruneid, sest kuulduv sakslaste peatset lahkumist Narvast. „Millega meie võtame venelasi vastu, kui meile ei anta püsse ja padruneid“.¹⁵³ Nii viisi kirjeldab üks sõdur oma mälestustes 4. polgu formeerimist, mis kajastas ka tegelikku olukorda väeosas enne Vabadussõda.

Polgu relvastus oli äärmiselt puudulik. Isegi püsse ei jätkunud kõigile, rääkimata juba miinipildujatest ja teistest lahingvahenditest; kuulipildujaid oli 27. novembriks ainult kolm. Puudust tunti ka laskemoonast. Narva ladudes oli sakslastel umbes 5000 vene ja 2000 jaapani vintpüssi, suurel hulgal padruneid, kümneid kaste käsigranaate ja palju igasugust muud sõjavarustust.¹⁵⁴ Seetõttu alustasid polgu ohvitserid energiliselt läbirääkimisi saksa juhtkonnaga ning moodustasid Saksa sõjaväevõimudelt sõjasaagi kogumise komisjoni.¹⁵⁵ Kui Saksa 405. Landwehri rügemendi juhatus oli eestlaste vastu olnud võrdlemisi vastutulelik ning varem Narva Kaitseliidu liikmetele relvi ja laskemoona väljastanud, siis

¹⁵² Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu: Ilmamaa, 2005, lk 28.

¹⁵³ **August Pagar** Minu osavõtt Vabadussõjast 1918–1920 (käsikiri, 1937). // ERA 2124-1-168, l. 39.

¹⁵⁴ **Jaan Maide**. Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 148-149.

¹⁵⁵ ERA 544-1-1, l. 10. 4. polgu ülema päevakäsk nr 6, 26.11.1918.

pärast saksa soldatite nõukogu – *Soldatenrat* – moodustamist, hakkas see formeeritavale 4. polgule vastu töötama. Ladudes olevad varandused lubati eestlastele üle anda ainult siis, kui sakslased ise Narvast lahkuvad.¹⁵⁶

Lootes, et polk saab vajamineva relvastuse ja varustuse sakslastelt, tegi polkovnik Seiman eksliku otsuse, mis mõjutas otseselt polgu lahinguvõimet järgnevatel nädalatel. Nimelt teavitas ta sõjaministrit ja 5. polgu ülemat: „Püssisi Narva saata pole tarvis, saan sakslaste käest.“¹⁵⁷ Tegelikult hakkasid sakslased ladudes olevat relvastust ja varustust osaliselt üle andma alles 27. novembril. Päev hiljem algas enamlaste pealetung, punased võtsid laod tule alla ning taganemisel ei saadud sealt enam relvi ja varustust kätte. Samuti ei õnnestunud ladusid maha põletada, mistõttu läksid sinna jäänud varad sõjasaagina enamlastele.¹⁵⁸ Teiseks põhjuseks, mis ei võimaldanud ladusid õigeaegselt tühjendada, oli voori puudumine. Nimelt oli polgul Narvast taganemisel ainult 1-3 veovahendit, millega transporditi väeosa toiduaineid ja kuulipildujaid.¹⁵⁹

Kuna sakslased ladudest relvi ei andnud, oli Narva lahingu alguseks umbes 100 meest polgus relvadeta. Relvastusest ja laskemoonast tunti puudust mitte ainult formeerimisel, vaid ka taandumislahingute ajal. 2. detsembril oli I pataljonis ikka veel 40 relvadeta meest ning padruneid iga sõduri kohta ainult 15-20 (pataljoniülem pidas minimaalseks normiks, millega võib lahingus edu saavutada, 60 padrunit).¹⁶⁰ 4. detsembril sai pataljon 100 püssi juurde.¹⁶¹ Laskemoonaga varustatus paranes alles 11. detsembril, mil I diviisist eraldati polgule 60 000 padrunit.¹⁶² Seniajani võis laskemoona puudumine olla ka üheks väe jooksmise põhjuseks.¹⁶³ Kuu keskpaigast alates pole ka enam teateid vintpüsside puuduse kohta. Osalt oli see kindlasti tingitud sellest, et isikkoosseis kahanes lahingutes märgatavalt. Pole teada, kui palju relvi üldse polgul oli, ehkki polgulem nõudis ülevaadet

¹⁵⁶ **Jaan Maide.** Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 148-149.

¹⁵⁷ ERA 544-1-20, l. 20. 4. polgu ülemalt sõjaministrile ja 5. polgu ülemale, 27.11.1918.

¹⁵⁸ **Valter Lents.** 4. polgu algpäevilt Vabadussõjas (käsikiri, dat-mata). // ERA 2124-3-602, l. 6p.

¹⁵⁹ ERA 2124-1-168, l. 176; ERA 2124-1-168, l. 179.

¹⁶⁰ **Alfred Vaga.** 4. Eesti Rahvaväe polgu sõjalise tegevuse kirjeldus (käsikiri). // ERA 2124-2-208, l. 64.

¹⁶¹ ERA 2124-1-170, l. 180. I pataljoni ülemalt 4. polgu ülemale, 4.12.1918.

¹⁶² ERA 544-1-224. l. 8. 4. polgu adjutantilt majandusjaoskonna ülemale, 11.12.1918.

¹⁶³ ERA 2124-1-168, l. 283.

roodudele väljastatud relvade kohta.¹⁶⁴ Polk kasutas segiläbi vene, saksa ja jaapani vintpüsse. Seetõttu tekkis probleeme erinevate püsside ja laskemoona mittesobivuses.¹⁶⁵ Näiteks võib tuua vahejuhtumi taandumislahingutest, kui ühele roodule, mis oli relvastatud nii saksa kui ka jaapani vintpüssidega, saadeti ainult jaapani laskemoona, mis saksa relvadele ei sobinud.¹⁶⁶ Jätakuvalt tunti aga puudust kuulipildujatest – neid leidis taandumislahingute perioodil polgus keskmiselt 3-4. Polgu kuulipildujakomandos oli kasutusel nii saksa kerged kui ka vene Maxim kuulipildujad.¹⁶⁷ Detsembris andsid inglased Eesti Rahvaväele küll Lewis ja Madsen tüüpi kuulipildujaid, kuid pole teada, et 4. polk oleks neid kasutanud.¹⁶⁸

Probleeme esines ka relvade käsitlemisel, eriti just kuulipildujate puhul. Kuulipilduja komando ülem nõudis pidevalt mehi, kes oskaksid relvadega õigesti ümber käia. Väeosas ei jõutud tegeleda korralikult väljaõppega. Seetõttu puudusid osadel sõduritel, kellel polnud ilmasõja kogemust – nende hulgas kooliõpilastel –, sõduri baastadmised. I pataljoni ülem märkis, et tema allüksuse meestel puuduvad elementaarsed relva käsitlemise oskused ning tuli välja, et lahingute ajal ei osanud mõni isegi vintpüssi laadida.¹⁶⁹ Samas võis see tema poolt olla ilmselge liialdus, sest vaevalt, et kõikidel I pataljoni sõduritel puudusid oskused käsitseda tulirelvi. Siinkirjutaja arvates on vintpüssi käsitlemine tolle aja tulirelvadest kõige lihtsam. Teisalt oli polgus ka sõdureid, kellel oli teenistuskogemus Vene tsaariarmeest, kuid kes polnud varem jalaväelastena lahingus osalenud. Näitena võib tuua 5. roodus olevad endised suurtükiväelased, keda rooduülem staabikapten Heinrich Laretei enda ümber kogus.¹⁷⁰ Esines ka õnnetusjuhtumeid – nii näiteks sai relva oskamatul käsitlemisel surma üks nooremohvitser, lipnik Oskar Laretei.¹⁷¹

¹⁶⁴ ERA 544-1-224, l. 47. Polgu ülemalt majandusjaoskonna ülemale, 14.12.1918.

¹⁶⁵ **Eduard Paurmann**. 4. Jalaväerügement Vabadussõdas. Lühike ülevaade. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1259.

¹⁶⁶ ERA 544-1-224, l. 37-37p. Rooduülemalt 4. polgu ülemale, 13.12.1918.

¹⁶⁷ ERA 2124-1-167, l. 550-551. Leitnant Krull. Kuulipildujakomando tegevus ; ERA 2124-1-170, l. 475-475p. 4. polgu adjutantilt diviisi staapi, 14.12.1918.

¹⁶⁸ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 207.

¹⁶⁹ ERA 2124-1-169, l. 126-126p. I pataljoni ülemalt polgu ülemale, 3.12.1918.

¹⁷⁰ ERA 2124-1-168, l. 284-285p. Staabikapten Lareteilt suurtükiväepolgu ülemale; **Alfred Vaga**. Viru väerind Vabadussõjas. I. Tartu: Odamees, 1923, lk 30.

¹⁷¹ ERA 2124-1-168, l. 208.

Eisialgu puudus polgul täielikult jalaväe lähim abiline – suurtükivägi. Sarnane tendents oli tervel Eesti Rahvaväel Vabadussõja alguses, kui puudust oli nii relvadest endast, mürskudest, hobustest ja muust varustusest.¹⁷² Ehkki Eestisse oli suurtükke jäänud hulgaliselt, olid enamus neist rikutud. Osa oli võimalik küll parandada, kuid see kõik nõudis aega.¹⁷³ Narva sõitnud 1. suurtükiväepolgu ohvitseridel ei õnnestunud sakslastelt esialgu lubatud suurtükke saada. Sakslased põhjendasid seda ütlustega: „Meie vajame neid ise“ ja „*Soldatenrat* ei luba suurtükke eestlastele üle anda“. Seetõttu osalesid suurtükiväehvitserid Narva lahingus jalaväelastena.¹⁷⁴ Alles 11. detsembriks õnnestus alamkapten Lareteil moodustada polgu juurde kahest kahurist koosnenud suurtükirühm (ametlikult 1. suurtükiväepolgu 3. patarei I rühm), millele lisandus hiljem ka II rühm.¹⁷⁵ Tuli ette ka juhuseid, kui suurtükid purunesid. Näiteks patarei II rühmal oli kahest relvast ainult üks kasutuskõlblik, sest ühel oli purunenud kvadrant.¹⁷⁶ I diviisi käsutuses oli aga liikuv remontrong, kus sai väiksemaid parandustöid teostada¹⁷⁷ ning aasta lõpuks oli polgul jälle neli tervet suurtükki.¹⁷⁸ Siinkohal võib lühidalt vaadelda patarei laskemoonaga varustatust: 14. detsembril on patareis 106 mürsku ja 17. detsembril 268 mürsku.¹⁷⁹ Seetõttu võib eeldada, et polku täiendati laskemoonaga, kas siis I diviisist või Varustusvalitsusest ning lahingute vaheajal suutsid ka polgu voorid patareile laskemoona juurde viia. Alapeatüki lõpetuseks võib mainida, et I diviisi staap pakkus polgule veel nelja

¹⁷² **Mati Kröönström.** Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918-1920, lk 92.

¹⁷³ **Reigo Rosenthal.** Laidoner – väejuht: Johan Laidoner kõrgema operatiivjuhi ja strateegia kujundajana Eesti Vabadussõjas. Tallinn: Argo, 2008, lk 30-31.

¹⁷⁴ **Georg Leets.** 15 Aasta eest. Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918.aastal. // *Sõdur* 1933, nr 22, lk 670.

¹⁷⁵ ERA 2124-1-170, l. 423. 4. polgu päevaraamat, 11.12.18; **Armand Trei.** Unustatud rügement. Balti pataljon (rügement) Eesti Vabadussõjas, lk 38; **Aleksander Tõnisson.** Viskeid Vabadussõja mälestustest, lk 24.

¹⁷⁶ ERA 544-1-19, l. 27. 4. polgu ülemalt I diviisi staapi, 20.12.1918. Kvadrant ehk nurgamöödik – kasutati kaudsel sihtimisel, kui sihtmärk jäi varju ning lasta tuli kõrgema lennujoonega.

¹⁷⁷ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 288; ERA 544-1-26, l. 15. Suurtükiväe valitsuse ülema abilt 4. polgu ülemale, 24.12.1918.

¹⁷⁸ ERA 544-1-19, l. 121. 4. polgu ülemalt I diviisi staabiülemale, 31.12.1918.

¹⁷⁹ ERA 2124-1-170, l. 475-475p. Polgu adjutantilt rinde staapi, 14.12.1918; ERA 544-1-19, l. 13. 4. polgu ülemalt I diviisi staapi, 17.12.1918.

suurtükki koos õpetatud meeskondadega, kuid pole teada, et need oleksid polku jõudnud või, et polkovnik Seiman üldse seda täienduseks küsis.¹⁸⁰

2.2. Varustus, toitlustus ja rahaline olukord

Nagu eelmise alapeatüki alguses täheldatud, kandsid ohvitserid ja sõdurid esialgu mitmesugust sõjaväe-, era- ja segariietust, peamiselt siiski vene sõjaväevormi või erarõivaid.¹⁸¹ Nii ohvitseride kui sõdurite riietus oli väga puudulik ega vastanud läheneva talve vajadustele. Talvine aeg nõudis häid jalanõusid, sooja pesu ja pealisriideid. Neist varustuselementidest oli sõja algul kõige suurem puudus. Parandamiseks kokkutulnud meeste varustamist kehakattega tegi polkovnik Seiman tihedat koostööd Viru maakonnavalitsusega.¹⁸² Varustusvalitsuselt ja I diviisi indendentuurilt saadi kuni detsembri keskpaigani üldse vähe varustust. Raskusi oli ka toitlustamisega. Osalt seetõttu, et sõjaväe kesklaod olid alles formeerimisel. Keskasutustelt ei saadud esimestel päevadel midagi peale raha ja sedagi vähe.¹⁸³ Tolleaegne Narva ümbrus pakkus aga toiduainete hankimiseks piiratud võimalusi. Lisaks eirasid mobiliseeritud korraldust ilmuda väeteenistusse seitsme päeva toidumoonaga. Koheselt ei suudetud aga sõdurite toitlustamist korraldada, mis tekitas nurinat ja suurendas käärimist.¹⁸⁴ Samuti puudusid polgul välikatlad toidu valmistamiseks ning meestel isiklikud katelokid ja söögiriistad. Puuduva toiduvarustuse ja toidu pidid väeosad muretsema kohapeal maakonnavalitsuse toitlustusosakondade kaudu või rekvisitsiooni teel. Polkudes vastutas selle valdkonna eest majandusjaoskond.¹⁸⁵

Esimesed teated kesksetelt varustusasutustelt saadud riidevarustuse kohta pärinevad 3. detsembrist, kui saadeti 175 lühikest kasukat, 75 sinelit, 125 talimütsi, 125 paari sooja aluspesu ning 50 paari saapaid ja 50 paari viltsaapaid.¹⁸⁶ Paraku tuleb tõdeda, et 4. polku

¹⁸⁰ ERA 544-1-26, l. 26. I diviisi staabiülemalt 4. polgu ülemale, 29.12.1918.

¹⁸¹ **Ernst Valdin.** Eesti sõjaväe vormiriietuse areng Vabadussõja kestel (käsikiri, 1939). // ERA 2124-2-413, l. 3-4.

¹⁸² **August Traksmäe.** Lühike Vabadussõja ajalugu, lk 66; Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 310.

¹⁸³ **Jaan Maide.** Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920, lk 155.

¹⁸⁴ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 221; ERA 2124-1-169, l. 56p. 4. jalaväepolgu päevaraamat; **Mati Kröönström.** Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918-1920, lk 51.

¹⁸⁵ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 205-206.

¹⁸⁶ ERA 544-1-26, l. 2p. Majandusjaoskonna ülemalt I pataljoni ülemale, 3.12.1918.

need kõik ei jõudnud, sest 5. polgu I pataljoni mehed võtsid Oru jaamas osa asju endale, sest 4. polgu enda allüksused asusid eesliinil.¹⁸⁷ Polgu vanemarsti kohusetäitja August Lepp pidas korralike talveriiete ja jalanõude puudust lausa peamiseks väeosa lagunemise põhjuseks. Eriti suur nõudlus oligi saabaste järele, mida nappis kogu taandumisperioodi vältel.¹⁸⁸ Võimalusel saadeti ka varustusvalitsuse poolt toiduaineid. 4. detsembril teavitati, et polgule saadetakse 150 puuda leiba, 50 puuda liha, 40 puuda tangu, 4 puuda tubakat jne.¹⁸⁹ Samas ei ole tõestust, et eelpool loetletud toiduained oleksid jõudnud polguni.

Varustusvalitsuselt ja diviisi intendatuurilt polnud detsembri esimesel poolel suurt midagi saada või kui saadi, siis ebaregulaarselt. Seetõttu andis polguülem majandusjaoskonnale vastava käsu: „Muretsege ise kõik, mis tarvis läheb, jalanõud ja soojad riided rekvireerige mõisatest ja küladest.“¹⁹⁰ Taandumislahingute ajal ei tekitanud toiduainete hankimine nii suuri raskusi, seda enam, et väeosa arvuline koosseis kahanes järjekindlalt. Vajalikku toidukraami muretseti kohapealt, kus polgu allüksused parasjagu paiknesid.¹⁹¹ Polgu allüksused rekvireerisid majandusjaoskonna ülema kapten Karl Bachmanni volitusel iseseisvalt ja esines juhtumeid, kus rekvireerimistunnistused väljastati tagasiulatuvalt. Teatud juhtudel moodustati ka eraldi rekvisitsioonikomisjonid, kus mõisadest ära võetud kariloomi üle kaaluti ning omanikule vastavasisuline akt üle anti.¹⁹² Tunnistuste hiline mine oli tingitud asjaolust, et polgu allüksused paiknesid laial rindel ning alati polnud võimalust ja aega majandusjaoskonna ülemalt saada volitust, kuid rekvisitsioonitunnistus tuli sellegipoolest hiljem omanikule esitada. Kui tunnistust ei esitatud, siis juriidiliselt oli see rüüstamine. Peab tõdema, et meeste omavolitsemist ja rüüstamist esineski, kuid polkovnik

¹⁸⁷ ERA 2124-1-170, l. 117-117p. 4. polgu ülemalt I diviisi ülemale, 3.12.1918.

¹⁸⁸ ERA 2124-1-170, l. 535-535p. 4. polgu vanemarsti kohusetäitjalt Peastaabi ülemale, 14.12.1918; ERA 2124-1-1, l. 163. Polgu päevaraamat, 4.12.1918.

¹⁸⁹ ERA 2124-1-169, l. 226. Varustusvalitsuse ülemalt alamoberst Rotbergile, 4.12.1918. Alamoberst Rotberg oli kuni 6. detsembrini 4. polgu juures.

¹⁹⁰ ERA 544-1-26, l. 13p. Polgu ülemalt majandusjaoskonna ülemale, 5.12.1918.

¹⁹¹ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 310.

¹⁹² ERA 544-2-13, l. 21. Rekvisitsiooniakt, 27.12.1918.

Seimani seisukoht oli sellisel juhul range: „Viibimata need isikud, kes mõisaid rüüstanud on, arreterida ja sõjakohtusse saavad saadetud.“¹⁹³

28. novembrist kuni 31. detsembrini taandus polk järk-järgult uutele positsioonidele ning peaaegu kõikidest ümbruskonna mõisadest, mis teele jäid, rekvireeriti vajaminevaid asju ja loomi. Alustades Narva lähedalt Joala mõisast kuni Valkla mõisani välja, teostati rekvisitsiooni näiteks veel Tammiku, Järve, Edise, Kukruse, Püssi, Pada, Maidla, Kalvi, Sompa, Kohtla, Kiiu, Kolga ja Jägala mõisas. Üldistavalt võib väita, et mõisadest võeti eelkõige hobuseid ja nende rakendamiseks vajalikke varustust. Samuti saadi peaaegu igast mõisast vankreid või regesid. Näiteks Kukruse mõisast rekvireeriti kaks suurt vankrit, kahed rangid, kaks sedelgat, kaks sedelgarihma, kaks looka, kahed ohjad ja kahed päitsed.¹⁹⁴ Lisaks võeti mõisadest ka toiduaineid, nagu kapsast, kartulit, leiba ja teravilja, ning hobustele heina ja kaera. Harvemal juhul rekvireeriti ka kariloomi. Näiteks Jägala mõisast saadi kolm lehma, kaks siga ja 13 vasikat.¹⁹⁵ Kõigele lisaks võeti mõisadest ka muid vajalikke vahendeid – eelkõige tööriistu. Näiteks Kiiu mõisast saadi üks käi, neli saagi, kolm hõövlit, kaheksa peitlit, üks alasi, üks vinkel, seitse viili ja 20 haamrit.¹⁹⁶ Puututama ei jäänud ka külad, kuid ilmselt oli taludest vähem võtta, kui mõisadest. Küladest rekvireeriti eelkõige toiduaineid ning vähemal määral ka hobuseid. Võib väita ka, et küladest võeti palju loomasööta, eelkõige hobustele heina ja kaera.¹⁹⁷

Omaette grupi moodustaski hobuste rekvisitsioon. See sai toimuda ainult polguülema isiklikul loal ja teadmisel. Hobuste kohta peeti eraldi aruannet, kuhu märgiti hobuse omaniku nimi ja elukoht ning hobuse vanus, sugu, värv ja muud iseärasused, samuti see, mis eesmärgil neid edaspidi kasutatakse (kerge- või raskeveoks; ratsaväe otstarbeks).¹⁹⁸

¹⁹³ ERA 544-1-8, l. 44. Polgu ülemalt majandusjaoskonna ülemale, 12.1918; ERA 544-1-224, l. 47. Polgu ülemalt majandusjaoskonna ülemale, 14.12.1918; ERA 544-1-224, l. 74. Polguülemalt ratsaeskadroni ülemale (dat-mata).

¹⁹⁴ ERA 544-2-13, l. 226p – 235. 4. polgu rekvireeritud ja asutustelt saadud asjade aruanne, 01.02.1918.

¹⁹⁵ Samas, leht 236-237; ERA 544-1-8, l.42. Ratsaeskadroni ülemalt polgu adjutantile, 23.12.1918.

¹⁹⁶ ERA 544-2-13, l. 237p. 4. polgu rekvireeritud ja asutustelt saadud asjade aruanne, 01.02.1918.

¹⁹⁷ ERA 544-2-13, l. 277-286. 4 polgu poolt rekvireeritud hobuste nimekiri, 4.1919; ERA 544-2-13, l. 224 – 247p. 4. polgu rekvireeritud ja asutustelt saadud asjade aruanne, 01.02.1918; 544-1-224, l. 8. Polgu adjutantilt majandusjaoskonna ülemale, 11.12.1918.

¹⁹⁸ ERA 544-2-13, l. 277-286. 4 polgu poolt rekvireeritud hobuste nimekiri, 4.1919.

Täpset arvepidamist rekvireeritud hobuste üle peeti oluliseks seetõttu, et sõjaväele võetud hobuste eest makstavad summad olid märkimisväärselt suured. Näiteks määrati 17. jaanuaril 1919. aastal rekvireeritud ratsahobuse hinnaks 600 marka, mis tõsteti sama aasta mais 1500 margani. Selleks, et paremini mõista hobuse hinda, võib võrdlusena välja tuua sõjaväelaste palganormid Vabadussõja alguses: reamees 30 marka, nooremohvitserid ~400 marka, polguülem 900 marka kuus.¹⁹⁹ Kokku võeti 4. polgu poolt 28. novembrist kuni 31. detsembrini mõisadest ja küladest 197 hobust.²⁰⁰ Siinkohal võib vaadelda tööroodu hobuste arvu kasvu – 21. detsembril oli tööroodus 107 hobust ning 31. detsembril juba 152 hobust.²⁰¹ Polgul oli ratsanikke 23 ja ratsaeskadronil 10 meest hobustel.²⁰² Lisaks oli hobuseid ka jalaväeroodude, kuulipilduja-, side- ja ratsaluurekomando ning ambulantsi juures. Näiteks 22. detsembril oli ratsaluurekomandos 30 mehe peale 34 hobust ja kuulipildujakomandos 40 mehe peale 8 hobust. Jalaväeroodude ja ambulantsi juures oli keskmiselt 2-3 hobust.²⁰³

Üht-teist vajalikku sai polk ka kingitustena. Põhilisteks kingitud esemeteks olid talvekuudel hädavajalikud soojad riided (sokid, sinelid, kasukad, soe aluspesu, mütsid jne). Näiteks kingiti Jõhvi ümbruse poolt 32 paari kindaid, 8 paari sokke, 47 jalarätikut, 32 talvemütsi ja 87 paari sooja aluspesu.²⁰⁴ Polgu arst kurtis, et ambulantsil on puudus haavasidemetest ja ravimitest, ning palus teha korraldusi, et keskasutustelt neid juurde saadetak. Lisaks märkis ta, et seniajani saadi neid ainult polgu enda kulul ja juhuslike ülevõtmiste abil.²⁰⁵

¹⁹⁹ ERA 31-1-66, l. 3-4. Siseministrilt Vabariigi Valitsusele, 20.06.1919; Sõjaväelaste palganormid, 02.12.1918 // RT 1918, nr 7, lk 3-4.

²⁰⁰ ERA 544-2-13, l. 277-286. 4 polgu poolt rekvireeritud hobuste nimekiri, 4.1919.

²⁰¹ ERA 544-1-4, l. 1p. Tööroodu teade isikkoosseisu kohta, 21.12.1918; ERA 2124-1-173, l. 617. Tööroodu isikkoosseisu teade, 31.12.1918.

²⁰² ERA 544-1-19, l. 121. 4. polgu ülemalt I diviisi staabiülemale, 31.12.1918.

²⁰³ ERA 544-1-4, l. 1p. Tööroodu teade isikkoosseisu kohta, 21.12.1918; ERA 544-1-4, l. 9. 1. roodu teade koosseisu kohta, 22.12.1918; ERA 544-1-4, l. 10. 2. roodu teade koosseisu kohta, 22.12.1918; ERA 544-1-4, l. 12. Sidekomando teade koosseisu kohta, 22.12.1918; ERA 544-1-4, l. 13. Kuulipildujakomando teade koosseisu kohta, 22.12.1918; ERA 544-1-4, l. 14. Ratsaluurekomando teade koosseisu kohta, 22.12.1918; ERA 544-1-4, l. 17. Ambulantsi teade koosseisu kohta, 23.12.1918.

²⁰⁴ ERA 544-2-13, l. 224-225. 4. polgu rekvireeritud ja asutustelt saadud asjade aruanne, 01.02.1918.

²⁰⁵ ERA 544-1-224, l. 132-132p. Polgu arstilt polguülemale, 21.12.1918.

Mis vastas ka tõele, sest polk taandudes läbi Haljala asula, oli rekvireerinud Richard GeorGINILE kuuluvas apteegis olevad ravimid.²⁰⁶

Tuleb tõdeda, et tänu rekvisitsioonile, suutis polk esialgu lahendada toitlustusmured ja esmased varustusprobleemid, kuid sõjapidamiseks oli vaja ka muud eripärast ja tehnilist varustust. Alates 17. detsembrist hakkas oluliselt kasvama keskasutustelt saadud varustuse osatähtsus. Sellest hetkest sai polk juurde hulgaliselt riide- ja erivarustust, mis talviseks lahingutegevuseks oli ülioluline. Ajavahemikul 17.–23 detsember sai polk:

1) Varustusvalitsuselt – 300 katelokki, 100 seljakotti, 40 paari kindaid, 50 paari vateerituid pükse, 300 sokipaari;

2) Viru rinde intendantuurilt – 200 vöörihma, 75 püssirhma, 38 paari ohvitseri ja 250 paari sõduri auastmetunnuseid, 313 mütsimärki, 80 paari saapaid, 20 paari viltsaapaid, 50 paari poolsaapaid, 40 vateeritut püksipaari, 100 paslikut²⁰⁷, 150 talvemütsi, 200 padrunitaskut, 300 hobuserauda jne;

3) I diviisi intendandilt – 28 saapapaari ja 53 kasukat. Lisaks saatis 5. jalaväepolk omalt poolt 4. polgule kolm välikööki, millest seniajani suur puudus oli.

Eriti tunti aga puudust sidevahenditest, mida polgu majandusjaoskonna ülem taotles otse Varustusvalitsuselt. Välitelefonide puudumise tõttu, tuli lahingukäsud ja korraldused kirjalikult käskjalgedega edastada²⁰⁸. Sidevahendite puudumise tõttu, ei saanud ka suurtükiväe patarei tulejuhid esialgu edukalt tuld juhtida.²⁰⁹ Sidevahenditega varustus paranes samuti 17. detsembrist, kui polk rekvireeris Lügenuse ja Lääne-Nigula keskjaamast ning Püssi mõisast kolm kommutaatorit²¹⁰ ja Jõhvi ümbrusest 8 telefoniaparaati. Lisaks

²⁰⁶ ERA 544-2-13, l. 307. 4. polgu rekvireeritud ja asutustelt saadud asjade aruanne, 01.02.1918.

²⁰⁷ Paslik – kapuutsjas peakate.

²⁰⁸ **Alfred Vaga**. Viru väerind Vabadussõjas.I, lk 50.

²⁰⁹ ERA 544-1-26, l. 2. 4. polgu majandusjaoskonna ülemalt Varustusvalitsusele (dat-mata).

²¹⁰ Kommutaator – käsitsilülitamise telefonikeskjaam.

saadeti Tallinnast Inseneripataljonist 11 versta²¹¹ telefonikaablit ja 4 välitelefoni ning muid vahendeid, mis parandasid oluliselt polgu sidevõimekust.²¹²

Rahvaväe meeoleolu mõjutavaks teguriks oli muuhulgas ka õigeaegne palga maksmine sõjaväelastele. Sõjaministri otsusega 25. novembrist määrati ohvitseridele ja sõjaväeametnikele abirahana 200 marka.²¹³ 4. polgu päevakäsust nr 5 ilmneb, et väeosa oli saanud oma ülalpidamiskulude katteks Varustusvalituselt 20 000 marka, mis kulutati mitmesugustele jooksvatele vajadustele (kantseleitarvete ostmiseks, veo- ja sõidukulude tasumiseks).²¹⁴ 27. novembril kuni 6. detsembrini lisandus polgu eelarvesse 5658 marka, millest 4000 kuulus Suurtükiväevalitsuse ülemale alampolkovnik Martin Terrasele, kes saadeti Narva sakslastelt suurtükke üle võtma.²¹⁵

28. novembriks koostati siiski abiraha saavate ohvitseride nimekiri. Narva alt taandumisega, ei jõutud seda raha koheselt välja maksta. 29. novembril kästi maksta ohvitseridele ja sõjaväeametnikele välja ainult 8200 marka abiraha. Üheks põhjuseks oli rahanappus – kui polk maksnuks igale ohvitserile 200 marka, poleks jätkunud raha teiste kulude katteks. Teine põhjus seisnes selles, et osa ohvitseridest olid Narva alt taandudes kadunud. Ülejäänud osa abirahast (3400 marka) maksti välja 3. detsembril.²¹⁶

Esimese sõjakuu jooksul ei makstud polgus teenistustasu ühelegi sõdurile ega ohvitserile. Üheks põhjuseks võis olla asjaolu, et Ajutise Valitsuse otsusega 2. detsembril kehtestatud sõjaväelaste palganormid ilmusid *Riigi Teatajas* alles 13. detsembril. Seega polnud väeosal palga maksmiseks seaduslikku alust ning puudus ka teadmine, kui palju palka ühel või teisel ametikohal teenivale isikule maksta.²¹⁷ Peastaabi ülema määrusega 3. detsembrist,

²¹¹ Verst – ~1,066 kilomeetrit.

²¹² ERA 544-2-13. l. 224 – 226. 4. polgu rekvireeritud ja asutustelt saadud asjade aruanne, 01.02.1918. Tõenäoliselt rekvireeriti Jõhvi ümbrusest 8 telefoniaparaati enne 17. detsembrist, kuid aruandesse läksid kõik telefoniaparaadid sama kuupäevaga.

²¹³ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 206.

²¹⁴ ERA.544-1-1, l. 6. 4. polgu ülema päevakäsk nr 5, 25.11.1918.

²¹⁵ ERA 544-2-14, l. 2. Polgu sissetulekud/väljaminekud novembris-detsembris.

²¹⁶ ERA 2124-3-951, l. 1-2. Polgu kassahoidja Nikolai Peebuse mälestused, 1937; ERA 544.1.1, l. 20. 4. polgu ülema päevakäsk nr 9, 29.11.18; ERA 544-2-14, l. 2. Polgu sissetulekud/väljaminekud novembris-detsembris.

²¹⁷ Sõjaväelaste palganormid, 02.12.1918 // RT 1918, nr 7, lk 3-4.

pidi palka makstama ärateenitud aja eest, igas kuus kaks korda.²¹⁸ Palganormid olid järgmised: polguülem 900 marka, pataljoniülem 750 marka, rooduülem 600 marka, komandoülem 500 marka, nooremohvitser 450 marka, veltveebel 90 marka, vanemallohvitser 75 marka, nooremallohvitser 60 marka, kapral 45 marka ja reamees 30 marka kuus.²¹⁹ Polkovnik Seiman oli teadlik palgamaksmise tähtsusest ja käskis 14. detsembril majandusjaoskonna ülemal võimalikult ruttu ohvitseride ja sõdurite palgad välja maksta, vajadusel Varustusvalitsuselt raha juurde küsides.²²⁰ Majandusjaoskonna raharaamatu põhjal võib väita, et polgul oli esimesel sõjakuul ilmselgeid rahalisi raskusi nii igapäevaste tarbeesemete ja toidu muretsemisel kui ka isikkoosseisule palga maksmisel. Alles 28. detsembril saadi Varustusvalitsuselt 90 000 marka, millest 77 000 oli mõeldud isikkoosseisu palgaks (tegelikult maksti välja 69 910 marka).²²¹

Kokkuvõtvalt võib öelda, et polgu väheste rahaliste vahendite tõttu tuligi vajaminevaid asju rekvireerida tsiviilelanikkonnalt ja mõisadest. Rekvisitsiooni teel suudeti polgule tagada eelkõige toiduaineid, riideid, hobuseid ning regede ja vankrite rakendamiseks vajalikke vahendid. Vähem tähtsad ei olnud ka annetused ja kingitused. Keskasutustest väljastatud varustuse osatähtsus tõusis alles 17. detsembrist. Sel hetkel kasvas märgatavalt talveriiete, saabaste ja erivarustuse (padrunitaskud, püssirihmad, katelokid, sidevahendid jms) osakaal. Võib väita, et nii rekvisitsiooni teel, kui ka keskasutustelt saadud varustus, toiduained ja loomad, olid võrdväärset olulised. Samas peab tõdema, et polguülemade hinnangul, tunti aasta lõpul ikka puudust riidevarustusest, eelkõige korralikest jalanõudest.²²²

²¹⁸ Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa, lk 311.

²¹⁹ Sõjaväelaste palganormid, 02.12.1918 // RT 1918, nr 7, lk 3-4.

²²⁰ ERA 544-1-224, l. 47. Polguülemalt majandusejaoskonna ülemale, 14.12.1918.

²²¹ ERA 544-2-14, l. 2. Polgu sissetulekud/väljaminekud novembris-detsembris.

²²² ERA 2124-1-173, l. 674. 4. polgu ülemalt 13. roodu ülemale, 30.12.1918.

Kokkuvõte

Saksa okupatsioonivägede lahkumisega 1918. aasta novembris, tekkis võimalus Eesti enda sõjaväe formeerimisele asuda. 16. novembril kuulutati välja sunduslik mobilisatsioon endistes Eesti polkudes teeninud ohvitseridele, arstidele ja sõjaväeametnikele ning vabatahtlik mobilisatsioon reakoosseisule. Meeste koguarvuks määrati 25 000 meest, kuid tegelikult oldi valmis vastu võtma ainult 12 000. Ajutise valitsuse otsusega pidi maaväe põhiliseks komponendiks saama I diviis. Diviisi koosseisu kuulus ka 4. jalaväepolk asukohaga Narvas ning ülemaks määrati polkovnik Aleksander Seiman.

Vabadussõja puhkemise hetkeks ei suudetud seega ühtki jalaväepolku täielikult isikkoosseisuga komplekteerida ega varustada ning 4. polk polnud selles osas erandiks. Mõnevõrra paremas seisus, võrreldes ülejäänud väeosadega, olid 4. ja 5. polk, sest 23. novembril kuulutati Viru maakonnavalitsuse esimehe Mihkel Juhkami ettepanekul Viru maakonnas sundmobilisatsioon. Üle-Eestiline üldmobilisatsioon kuulutati välja alles 29. novembril pärast Narva langemist punavägede kätte.

Käesolevas uurimistöös leidis analüüsimist väide, kuidas formeeriti 4. jalaväepolku Vabadussõja eel ja milliseks see kujunes sõja puhkemise hetkeks. 21. novembril 1918. aastal pandi alus 4. Eesti Rahvaväe polgu formeerimisele, mil esimesed ohvitserid ja rahvaväelased võeti polku. 22. novembril lüüakse Saksa vägede poolt tagasi esimene punavägede rünnak Narvale. Seeõttu arenes 4. polgu formeerimine täielikus sõjaõhkkonnas. Vabadussõja eel ilmus mehi väeossa väikeste gruppidenä. Erandiks oli Vaivara valla 54 kaitseliitlast alamkapten Nikolai Steinmanni juhtimisel, kes kõik arvati 21. novembril täies koosseisus polku, pannes nii aluse polgu 1. roodule. Polku ilmunud vabatahtlikke koosseis oli kirev. Võeti vastu ka näiteks kooliõpilasi, kelle sõjaline ettevalmistus ja kogemused võisid olla puudulikud, võrreldes ilmasõjas teeninud sõduritega. Asjaolu, et Virumaal kuulutati sundmobilisatsioon varem välja, kui mujal Eestis, mõjutas see oluliselt polgu komplekteerimist. 27. novembri õhtuks oli polku ilmunud 380 vabatahtlikkule ja 143 mobiliseeritud rahvaväelast. Reaalselt oli kohal 481 sõdurit. Seega leidis juba enne üleriigilise mobilisatsiooni väljakuulutamist mobiliseerituid arvul, mis võimaldanuks

komplekteerida terve roodu. Paralleelselt rahvaväelaste lisandumisega kasvas polgus ka ohvitseride arv. Enne Vabadussõja algust määrati polku 99 ohvitseri, 6 sõjaväeametnikku ja 8 lähetatud suurtükiväeohvitseri. 27. novembri õhtuks oli polgus realselt kohal 112 ohvitseri ja sõjaväeametnikku. Vabadussõja alguseks oli polk alles formeerimisjärgus. Polgus oli komplekteeritud staap ning ainukese lahingüksusena tuli arvesse 4- rooduline I pataljon kapten Viktor Liivaku juhtimisel: sõdureid 50 % ettenähtud koosseisust ja ohvitseride ettenähtust enam. Suur puudus oli madalama astmega juhtide osas, sest 181 allohvitseri ametikohast, oli täidetud ainult 8. Polgu II pataljonist oli loodud ainult staap. Lisaks olid ka polguülema otsealluvusega sapööri- ja sidekomando alles formeerimisel.

Vabadussõja alguseks tunti polgus puudust relvastusest ja varustusest. 28. novembriks oli polgus ligi sada meest relvadeta. Narva ladudes oli hulgaliselt relvi, laskemoona ja muud sõjavarustust, kuid sakslased ei andnud ladusid enne üle, kui nad ise olid linnast lahkunud. Narva lahingu käigus ei suudetud aga ladusid õigel ajal üle võtta – samas puudus polgul korralik vooriteenistus, millega oleks saanud taandudes relvastust ja varustust transportida. Polku lähetatud suurtükiväeohvitseridel ei õnnestunud samuti sakslastelt välisuurtükke välja kaubelda, mille tõttu tuli polgul esialgu kahuriteta hakkama saada. Kaitseliidu kuulipildujakomandol (ei olnud ametlikult veel 4. polgu osa, kuid allus operatiivselt polkovnik Seimanile) oli sõja alguseks vaid kolm saksa kerget kuulipildujat. Vabadussõja eel ei jõutud tegeleda ka väljaõppega, mille tõttu osadel meestel puudusid relva käsitlemise oskused. Eelkõige nendel, kellel polnud ilmasõja kogemust – sealhulgas kooliõpilastel. Kesketelt asutustelt ei saanud 4. polk sõja eel midagi peale raha ning sedagi ainult 20 000 marka, mis kulutati mitmesuguste jooksvate kulude katteks ja ohvitseridele abiraha maksmiseks. Sõjaväelaste riietus ja varustus oli samuti puudulik ning ei vastanud läheneva talve vajadustele. Riietusesemetest kanti seda, millega kodust välja tulla. Kes oli teeninud tsaariarmees, kandis peamiselt vene sõjaväevormi. Terav puudus oli ka toiduainetest, mida tollaegne Narva ümbrus pakkus vähe. Lisaks eirasid mobiliseeritud käsku ilmuda väeossa seitsme päeva toidumoonaga. Polgul puudusid ka välikatlad ning meestel isiklikud katelokid ja söögiriistad.

Järgnevalt analüüsiti uurimistöös, kuidas komplekteeriti ja varustati väeosa taandumislahingute ajal ning milliseks kujunes polk aastavahetusel. Saksa vägede taandumisega, polnud ka vastloodud 4. jalaväepolgul võimalust enamlastele üksi vastu seista. Ühe nädalaga ei suudetud formeerida sellist jalaväeüksust, mis oleks olnud suuteline Narva linna kaitsma. Seetõttu algaski 4. polgu kõige vastutusrikkam ja raskeim ajajärk Vabadussõjas – detsembrikuu taandumiste periood. Paralleelselt lahinguid pidades, tuli aga jätkata formeerimist. Vabadussõja alguses iseloomustas väeosi deserteerimine ja 4. polk polnud selles osas erandiks. Väejooksimisega paistsid silma eelkõige sundmobiliseeritud. Vabatahtlike ja ohvitseride seas esines omavolilist lahkumist vähem. Oma osa oli kindlasti taandumislahingutes, kus sõdurid tegelikult ei jooksnud ära, vaid lihtsalt ei jõudnud oma üksuse juurde tagasi.

Polku täiendati meestega kogu taandumisperioodi vältel. Kuni 25. detsembrini lisandus polku 70 ohvitseri, 7 arsti või asearsti ning 2 sõjaväeametnikku – kokku 79 meest. Lisaks neile lähetati ajavahemikus 1. – 31. detsember polku veel 11 ohvitseri teistest väeosadest. Reakosseisu lisandumist peab võrdlema kahel erineval ajaperioodil. 28. novembril ilmus polku suuremal hulgal sundmobiliseeritud, kuid juba 29. novembrist vähenes aga vastuvõtupunktidest saadetud rahvaväelaste arv järsult. Kuni 15. detsembrini tuli päevas polku juurde vaid mõni vabatahtlik või mobiliseeritu. Ajavahemikul 16. – 31. detsember täiendati polku eelkõige kaitseliitlastega. Teinekord võeti polku vastu ka kogu kohalik Kaitseliidu üksus koos relvastuse ja varustusega.

28. novembrist – 31. detsembrini formeeriti polgus mitmeid uusi allüksusi. Aastavahetusel kuulusid polku järgmised allüksused (enamik puudulikult mehitatud):

- Polguülema otsealluvuses ratsaluurekomando, sidekomando, sapöörikomando, töörood, I ja II järgu voorid, ambulants.
- I pataljonis neli jalaväeroodu ja II pataljoni 5. rood (allus I pataljoni ülemale), kuulipildujakomando, jalaluurekomando.

Polgu isikkoosseisu absoluutarvu on taandumise ajal raske hinnata kolmel põhjusel. Esiteks – ajutiselt jooksus olnud või maha jäänud sõdurid naasid oma üksuste juurde. Teiseks lisandus pidevalt polku uusi mehi nii vabatahtlikke, mobiliseeritute kui ka kohalike kaitseliitlaste näol. Kolmandaks allutati taandumislahingute vältel polgule mitmeid erinevaid allüksusi teistest väeosadest. Kõige suurema panuse andis 5. jalaväepolk, mille I pataljon saadeti järk-järgult 4. polgu ülema käsutusse. 29. novembril oli 5. polgu 1. rood Vaivara jaama juures ühinenud 4. polguga ning 11. detsembriks on kogu 5. polgu I pataljon polkovnik Seimani käsutuses. Lühiajaliselt sai 4. polk täiendust ka baltisakslastelt kahe ratsakuulipildujakomando näol. 8. detsembril jõudis Tallinnast Inseneripataljoni sapöörirood polgule täienduseks. 10. detsembril allutati 1. ratsapolgu 1. ratsaeskadron 4. polgule. 11. detsembril sai polkovnik Seiman enda käsutusse 1. suurtükiväepolgu 3. patarei I rühma, millele lisandus hiljem ka II rühm. Lisaks tegutsesid polgu juures 24. detsembrist kapten Ernst Assmani juhitud „iseäraline salkkond“ ja 27. detsembrist Piirivalve salkkond. 1918. aasta viimastel päevadel läkitati polkovnik Seimani käsutusse 1. jalaväepolgu 13. rood. Kõik eelpool loetletud allüksused (välja arvatud baltisakslaste ratsakuulipildujakomandod), olid 31. detsembril 1918. aastal veel polkovnik Seimanile alluvad.

Relvastusest ja laskemoonast tunti puudust mitte ainult formeerimisel, vaid ka taandumislahingute ajal. Relvade osas paranes olukord 4. detsembrist, kui polk sai sada puuduolevat relva. Kuu keskpaigast polnud enam teateid, et polgul oleks puudu vintpüsse. Osalt oli see kindlasti tingitud sellest, et väeosa isikkooseis vähenes märgatavalt. Terav puudus oli aga laskemoonast. 2. detsembril oli ühe mehe peale keskmiselt 15-20 padrunit. Laskemoonaga varustus paranes 11. detsembrist. Vintpüssidest kasutas polk nii vene, saksa kui ka jaapani süsteeme, mille tõttu esines probleeme püsside ja laskemoona sobivuses. Taandumislahingute ajal oli polgul kuulipildujaid keskmiselt 3-4. Kuulipildujakomandos oli kasutusel nii saksa kerged kui ka vene Maxim tüüpi kuulipildujad. 11. detsembril jõudsid polkovnik Seimani käsutusse ka esimesed välisuurtükid Narva rindel. Esialgu oli neid ainult kaks, kuid aasta lõpuks neli.

Keskassetustelt polnud kuni detsembri keskpaigani varustuse ja toiduainete osas suurt midagi saada, või kui saadi siis harva ja ebaregulaarselt. Seetõttu ei jäänud polgul muud üle, kui teostada rekvisitsiooni küladest ja mõisadest. Võib väita, et rekvisitsiooni teel suudeti polgule tagada eelkõige toiduaineid, riideid, hobuseid ning regede ja vankrite rakendamiseks vajalikke vahendid – ehk lahendati toitlustusprobleemid ja esmased varustumured –, kuid sõjapidamiseks oli vaja ka muud eripärast ja tehnilist varustust. Keskassetustelt väljastatud varustuse osatähtsus tõusis alles 17. detsembrist, kui hakati suuremas koguses väljastama talvist riide- ja erivarustust. Varustust saadi kas siis Varustusvalitsusest, Viru rinde intendantuurilt või I diviisi intendandilt. Selles hetkest paranes oluliselt ka polgu sidevõimekus. Võib väita, et nii rekvisitsiooni teel, kui ka keskassetustelt saadud varustus, toiduained ja loomad, olid võrdväärselt olulised. Polgu finants olukord paranes alles 28. detsembrist, kui polgule eraldati raha sõjaväelaste palga maksmiseks.

Uurimistöö tulemusena suudeti ka välja selgitada kõik polgu ohvitserid ja olulisemate allüksuste ülemad ajavahemikul 21. november kuni 31. detsember 1918. Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli selgitada, kuidas toimus 4. Eesti Rahvaväe polgu formeerimine Vabadussõja alguses; milliseks kujunes polk sõja puhkemise hetkeks; kuidas komplekteeriti ja varustati polku taandumislahingute ajal ning milliseks kujunes väeosa 1918. aasta lõpuks. Kasutades uurimistöös erinevaid ajalooramatuid ja Riigiarhiivi fonde, arwab siinkirjutaja, et on täitnud püstitatud uurimiseesmärgid. Kahtlemata väärib polgu ajalugu edasist uurimist. Esimeseks uurimissuunaks võiks olla polgu 1918. aasta lahinguajaloo vaatlemine. Praegune bakalaureusetöö kindlasti toetaks selle uurimist. Teiseks uurimistöö laiendamise suunaks võiks olla polgu formeerimine 1919. aastal.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiivallikad

Riigiarhiiv (ERA)

- Fond 31 Riigikantselei (1918-1940)
Fond 497 Korraldusvalitsus (1918-1927)
Fond 544 4. Jalaväepolk (1918-1921)
Fond 2124 Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjon (1917-1940)
Fond 2315 Sõjaministeerium (1918-1940)

Filmiarhiiv (EFA)

- Fond 114 Sõjamuuseum (1915-1940)

Publitseeritud allikad

- Sõjaväelaste palganormid, 02.12.1918 // RT 1918, nr 7, lk 3-4.
Eesti Rahvaväe kokkukutsumine, 16.11.1918 // RT 1918, nr 1, lk 4-5.
Noormehed Rahvaväkke, 22.11.1918 // *Tallinna Teataja* 1918, nr 70, lk 2.
Teadku seda kõik, 29.11.1918 // *Tallinna Teataja* 1918, nr 76, lk 1.

Kirjandus

4. Eesti Rahvaväe polk – 4. üksik jal. pataljon. 12. aastapäeva puhul. // *Sõdur* 1929, nr 49, lk 1255 – 1259.
4. jalaväerügemendile – 4. üksikpataljonile. 15. aastapäeva puhul. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1255 – 1259.
Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoimetaja Sulev Vahtre. Tartu: Ilmamaa, 2005.
Eesti Vabadussõda 1918-1920. I osa. Tallinn: Mats, 1996.
Juhid ja juhtimine Eesti Vabadussõjas. Toim. Andres Seene. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, 2010.

Kopõtin, Igor; **Lõhmus**, Leho. Eesti sõjaväe Pioneeripataljon: areng ja koostöö 1917–1940. Tallinn: Grenader, 2012.

Kröönström, Mati. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918-1920. Doktoritöö. Juhendaja Tõnu Tannberg. Tartu: Tartu Ülikool, 2008.

Kröönström, Mati. Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas. Tallinn: Tänapäev, 2010.

Leets, Georg. Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918. Tartu: KVÕÜA, 2008.

Leets, Georg. 15 aastat tagasi. // *Kaitse Kodu!* 1933, nr 22, lk 663 – 687.

Lents, Valter. 4. Polgu algpäevilt Vabadussõjas. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1263 – 1265.

Maide, Jaan. Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920. Tallinn: Kaitseleidu kirjastus, 1933.

Mõttus, Juhan; **Kippel**, Enn. 2. jalaväepolgu ajalugu Tartu: Ajalooarhiiv, 2007.

Pajur, Ago. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918-1934. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1999.

Pajur, Ago. Kuidas saada kindraliks: ohvitseride auastmed ja nendes kõrgendamise kord aastail 1917-1940. // *Tuna* 2002, nr 1, lk 27 – 36.

Paurmann, Eduard. 4. Jalaväerügement Vabadussõdas. Lühike ülevaade. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1251 – 1256.

Raudsepp, Eduard. Lühike ülevaade 4. Jalaväerügemendi tegevusest pärast Vabadussõda. // *Sõdur* 1932, nr 48/49, lk 1265 – 1266.

Rosenthal, Reigo. Laidoner – väejuht: Johan Laidoner kõrgema operatiivjuhi ja strateegia kujundajana Eesti Vabadussõjas. Tallinn: Argo, 2008.

Soomusrongide diviis Vabadussõjas. I osa, Punaväe sissetungimine ja väljatõrjumine. Toim. Lauri Suurmaa, Reigo Rosenthal. Tallinn: Grenader, 2009.

Traksmäe, August. 15 aastat tagasi. Eesti üldine sõjaline olukord novembris 1918. // *Sõdur* 1933, nr 50/51/52, lk 1483 – 1488.

Traksmäe, August. Lühike Vabadussõja ajalugu. Tallinn: Olion, 1992.

Trei, Armand. Unustatud rügement. Balti pataljon (rügement) Eesti Vabadussõjas. Tallinn: Grenader, 2010.

Tõnisson, Aleksander. Viskeid Vabadussõja mälestustest. // *Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt. II kd: Vabadussõda 1918–1920*. Tallinn: Rahvaülikool, 1930.

Vaga, Alfred. Viru väerind Vabadussõjas. I. Tartu: Odamees, 1923

Võime, Lembit. Eesti piirivalvest: 1918-1940. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, 2007.

Käsikirjad

4. Jalaväepolgu lühike ajalugu 6. dets 1917-1. okt 1928 (dat-mata). // ERA 544-1-196, l. 2 – 10.

Jalaväepolkude formeerimine (dat-mata). // ERA 2124-3-1864, lk 1 – 3.

Johannes, Adolf. Mälestused Kaitseliidu loomispäevilt 1918. a. (dat-mata) // ERA 2124-1-168, l. 7 – 33.

Kaitseväe organisatsiooni arenemine pärast Vabadussõda kuni käesoleva ajani (dat-mata). // ERA 2124-2-412, lk. 1 – 27.

Kunnus, Paul. Narva lahingu kirjeldus 1918 aasta novembris (13.02.1920). // ERA 544-1-20, l. 93.

Luhaste, Kalju. Mälestused (dat-mata). // ERA 2124-1-168, l. 99 – 128p.

Martma, Valter. Meie suurtükiväe organisatsioon, relvastus, varustus ja tegevuse iseloomustus Vabadussõjas (1938). // ERA 2124-3-719, l. 1 – 121.

Pagar, August. Minu osavõtt Vabadussõjast 1918–1920 (1936). // ERA 2124-1-168, l. 34 – 65p.

Palmberg, Eduard. Kapten Jürgensoni surm (dat-mata). // ERA 2124-1-200, l. 116 – 117p.

Tuvikene, Karl. Kirjutis Vabadussõja sündmustest, 5. jalaväepolk (1932). // ERA 2124-3-1556, l. pag – mata.

Vaga, Alfred. 4. rahvaväepolgu sõjalise tegevuse kirjeldus (dat-mata). // ERA-544-1-30, l. 1 – 15.

Valdin, Ernst. Eesti Sõjaväe vormiriietuse areng ja tunnusmärgid Vabadussõja kestel (1939). // ERA 2124-2-413, l. 1 – 27.

Internetiallikad

Eesti ohvitserid 1918-1940. Eesti Sõjamuuseumi andmekogu

<http://prosopos.esm.ee/index.aspx?type=1>

Eesti kaitseväge koduleht <http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/maavagi/1-jalavaebrigaad/viru-jalavaepataljon>

Lühendid lisades

al-kpt – alamkapten

al-ltn – alamleitnant

al-polk – alampolkovnik

jalaluure-k. – jalaluurekomando

junk – junkur

kpt – kapten

kt – kohusetäitja

kuulipilduja-k. – kuulipildujakomando

lpn – lipnik

ltn – leitnant

läbikäijate k. – läbikäijate komando

maj.jaoskond – majandusjaoskond

noorem-ohv – nooremohvitser

polk – polkovnik

ratsaluure-k. – ratsaluurekomando

sapööri-k.– sapöörikomando

side-k. – sidekomando

st-kpt – staabikapten

sv-am – sõjaväeametnik

Summary

Formation of the 4th Infantry Regiment at the beginning of the Estonian war of Independence

The aim of this thesis is to examine how the formation of the 4th Estonian Infantry Regiment took place at the beginning of the Estonian war of Independence. How the staffing with military personnel and the supplement with necessary items occurred before the war; at the beginning; and during the phase of withdrawal. The timeline of this thesis is 21st of November 1918 – 31st of December 1918. Another purpose is to identify all the officers, medical personnel and members of military officials, who joined the unit during this period. Special detail is devoted to officers who were appointed to key positions.

Up to this date there has been no special research made on this topic. There have been few studies during 1920 – 30, but they were mostly devoted to describing various battles and some were based on memoirs. There are some manuscripts in the archives which unfortunately have not been published. The sources used to write this thesis consist of four main categories: 1) archival materials; 2) published and unpublished memoirs and personal correspondence; 3) periodicals from the period 1918 – 1933; 4) published research works. Archival materials were the key source for writing this thesis.

This thesis is divided into two main categories. The first part gives a short overview of forming the Estonian armed forces and formation of the 1. Division, from which the 4th Regiment was one of its subunits. Next subchapters focus mostly on recruiting the officers and soldiers before the war and during the withdrawal phase. It also examines which subunits and formations were established. The next chapter concentrates on how regiment arranged its weapons, equipment and provisions. Also, what its financial situation was.

The 21st of November 1918 was the starting point of formation of the 4th Estonian Infantry Regiment. Colonel Aleksander Seiman was appointed regimental commander the

same day. Because the initial mobilization failed, the regiment lacked recruits during the first week. Soldiers failed to turn up for service at the beginning of the war. Only 380 volunteers and 143 conscripts were recruited to the 4th Regiment. In addition to soldiers, 114 officers were also enrolled. At the beginning of the Bolshevik offensive on the 28th of November 1918, the 4th Regiment stationed in Narva consisted of 112 officers and 481 soldiers. The regiment was supposed to consist of two infantry battalions plus some other subunits, but reality was, that only the 1st Battalion under the command of captain Viktor Liivak was operational. It had more officers than needed, but lacked about half the soldiers. A shortage of non-commissioned officers was critical. The Regiment had only 8 non-commissioned officers out of 181 and was also short of weapons, equipment and provisions. There were still 100 men without weapons in the initial stages of the war and there weren't enough warm clothes for the upcoming winter.

The 4th Estonian Infantry Regiment had to continue forming during the course of ongoing battles. Throughout the engagement period there were still volunteers coming in, but as of the 29th of November, the amount of conscripts dropped drastically. Since mid-December the regiment received new recruits almost every day and most of them were voluntary members of the Estonian Defence League. During the period of the 28th of November to the 31st of December a total of 79 new officers were recruited. In addition 11 officers were also dispatched to the regiment. During the phase of withdrawal, some other units were also deployed under the command of colonel Seiman: 1st Battalion/5th Infantry Regiment; 1st Squadron/1st Cavalry Division; 3rd Battery/1st Artillery Regiment; 13th Company/1st Infantry Regiment. Many other smaller units were also deployed, like combat engineers and a squad of Border Guards *etc.* Most of these units remained under command of colonel Seiman at least until the 31st of December 1918.

The examined sources revealed that new subdivisions were also formed inside the 4th Regiment. Some were formed right at the beginning of the war, but many during the phase of withdrawal.

Following subdivisions had been formed by the end of the year (most of them were poorly staffed):

- Directly under the command of regimental commander: a cavalry reconnaissance detachment; a communications detachment; a non-combatant company; an engineer detachment; a field hospital.

- In the 1st Battalion four infantry companies and in the 2nd Battalion only one infantry company (command authority was granted to 1st Battalion commander); a machine gun detachment; a reconnaissance detachment.

Shortages of weapons and ammunition occurred not only prior to the war, but during the initial stages of war too. It was stated that in the 2nd of December the regiment was still 100 rifles short and there were only 15 – 20 bullets per soldier. On the 11th of December supply of ammunition got much better and a week earlier shipment of rifles had arrived to the regiment. The regiment used different rifles – German, Russian and Japanese rifles mostly. The machine gun detachment only had roughly 3-4 German and Russian machine gun at its disposal. The regiment had no field artillery support for the first days, but on the 11th of December the newly formed 3rd Battery with two howitzers was now able to support the regiment. Later two more cannons were available.

It was not until the mid-December when supplies and provisions from central authorities began to arrive to the regiment. On the 17th of December central authorities started to issue larger amounts of special equipment and winter clothes. Before that, the regiment had no other choice than to acquire supplies from local villages and from manors. It can be said that the regiment was able to ensure by the means of the requisition food, clothes, horses, sleighs and carriages. It must be said that both were equally important – supplies issued by the central authorities and supplies gained by the means of the requisition.

In conclusion it must be said that the 4th Estonian Infantry regiment formation at the beginning of the Estonian war of Independence was definitely toilsome. Prior to the war the unit only managed to form one operational battalion. During the withdrawal the regiment

had to continue its formation, while fighting the enemy. New subdivisions were still established, although most of them were under-manned. During the first half of December, the regiment lacked of weapons, equipment and provisions, therefore it wasn't very efficient fighting force. True, there were men who deserted, but there were also men who still stood up against the Bolsheviks. It must be emphasized that the role of the officers was considerable in the initial stages of the war. Due to the lack of soldiers, they often fought as a simple rifleman. A total of 203 officers, medical personnel and military officials joined the regiment between the 21st of November and the 31st of December 1918. Undoubtedly, the history of the regiment deserves further study. The first research topic could be a survey of the 4th Regiments battles in 1918. Secondly, the 4th Regiment continued its formation in 1919, so that could be the second object of reasearch.

Lisad

Lisa 1. 4. jalaväepolgu nimed erinevatel aegadel

Lisa 2. I diviisi struktuur seisuga 21. novembril 1918

Lisa 3. 4. jalaväepolgu ülem (21.11.1918–01.12.1919) polkovnik Aleksander Seiman (1886–1941)

Lisa 4. Päevakäsk nr 1 4. Eesti Rahvaväe polgule

Lisa 5. Polgu staap ja allüksuste ülemad 27.11.1918

Lisa 6. Polgu allüksuste ülemad kuni 31.12.1918

Lisa 7. Polku ilmunud ohvitserid

Lisa 8. Polgule juurde lähetatud ohvitserid

Lisa 1. 4. jalaväepolgu nimed erinevatel aegadel

Aasta	Nimi
1917	4. Eesti polk
1918	4. Eesti Rahvaväe polk
1919	4. Rahvaväepolk
1921	4. jalaväepolk
1921	1. jalaväepolgu IV pataljon
1924	5. jalaväepolgu IV pataljon
1928	4. üksik jalaväepataljon
Kaasajal	Viru jalaväepataljon

Lisa 2. I diviisi struktuur seisuga 21. novembril 1918²²³

Väeosa	Ülem	Asukoht
I diviis	kindralmajor Aleksander Tõnisson	Tallinn
1. polk	kindralmajor Ernst Põdder	Tallinn
2. polk	polkovnik Johan Unt	Tartu
3. polk	alampolkovnik Eduard Kubbo	Võru
4. polk	polkovnik Aleksander Seiman	Narva
5. polk	alampolkovnik Nikolai Reek	Rakvere
6. polk	alampolkovnik Juhan Puskar	Pärnu
Suurtükiväepolk	kapten Hugo Kauler	Tallinn
Ratsaväepolk	kapten Gustav Jonson	Tallinn
Inseneripataljon	kapten Voldemar Riiberg	Tallinn

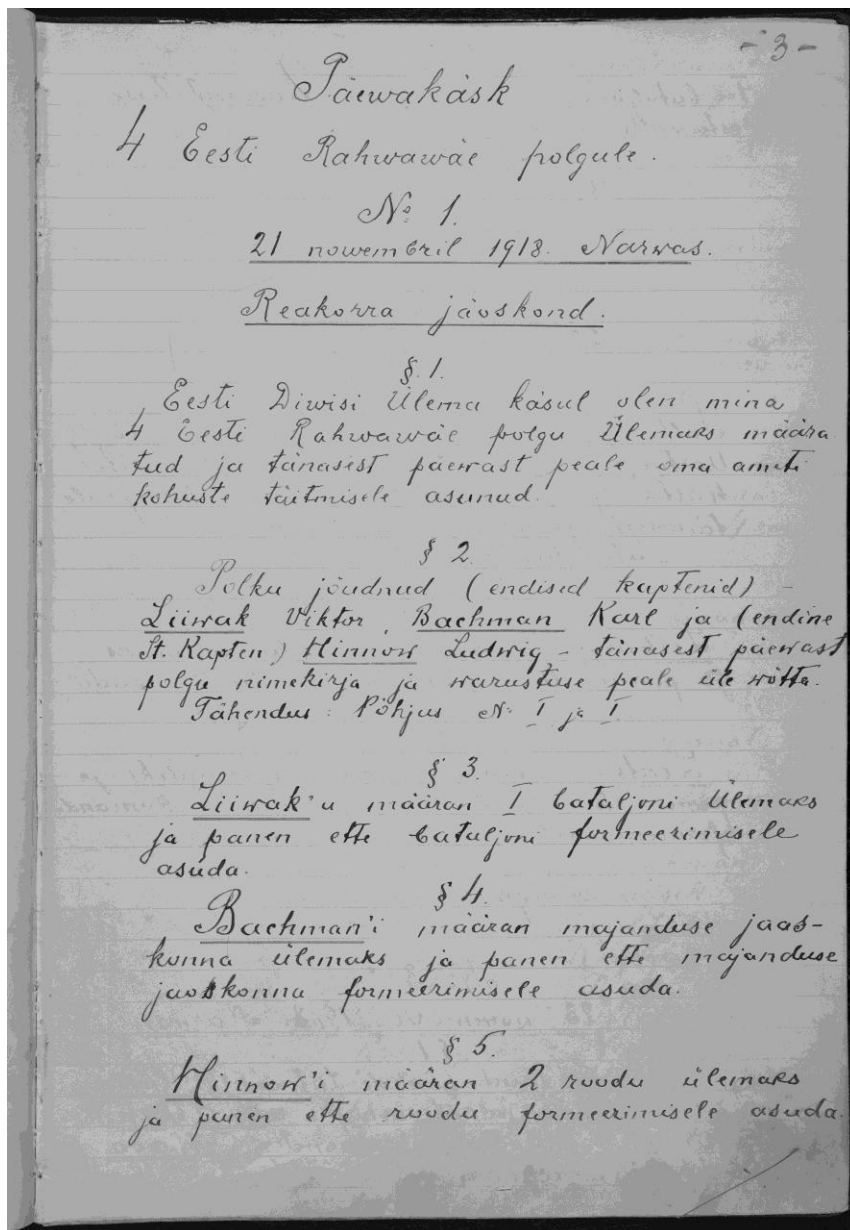
²²³ ERA 2124-1-32, l. 19-19p. Päevakäsk I diviisile, 27.11.1918.

Lisa 3. 4. jalaväepolgu ülem (21.11.1918–01.12.1919) polkovnik Aleksander Seiman
(1886–1941)²²⁴

²²⁴ EFA 114-3-4592.

Lisa 4. Päevakäsk nr 1 4. Eesti Rahvaväe polgule²²⁵

²²⁵ ERA 544-1-1, 1. 3. 4. polgu ülema päevakäsk nr 1, 21.11.1918.

Lisa 5. Polgu staap ja allüksuste ülemad 27.11.1918²²⁶

Amet	Auaste	Nimi
Polguülem	polk	Aleksander Seiman
Adjutant	al-ltn	Valter Lents
Adjutandi abi	lpn	Ferdinand Leinbock
Majandusjaoskonna ülem	kpt	Karl Bachmann
Kortermeister	sv-am	Friedrich Raamat
Laekahoidja	sv-am	Nikolai Peebus
Relvurohvitser	ltn	Johannes Siir
Tööroodu ülem	al-kpt	Peeter Vaga
Sidekomando ülem	st-kpt	Egon Limberg
Sapöörikomando ülem	ltn	Roman? Rimmel
I pataljoni ülem	kpt	Viktor Liivak
1. roodu ülem	al-kpt	Nikolai Steinmann
2. roodu ülem	al-kpt	Ludvig Hinnov
3. roodu ülem	st-kpt	Martin Leiburg
4. roodu ülem	al-kpt	Jakob Vende
II pataljoni ülem	al-polk	Paul Kunnus
Läbikäijate komando ülem		Polnud määratud
Ohvitseride rühm		Polnud määratud

²²⁶ ERA 544-1-1. 4. polgu ülema päevakäsud, 21.11.1918 – 28.11.1918.

Lisa 6. Polgu allüksuste ülemad kuni 31.12.1918²²⁷

Allüksus	Auaste	Nimi	Aeg/ajavahemik	Muutuse põhjus
I pataljon	kpt	Viktor Liivak	21.11. - 19.12.	Haigestumine
	al-kpt	Jakob Vende (kt)	19.12. - 30.12.	
	kpt	Viktor Liivak	30.12.	Tervenemine
1. rood	al-kpt	Nikolai Steinmann	23.11.	
2. rood	al-kpt	Ludvig Hinnov	21.11. - 14.12.	Haigestumine
	lpn	Ludvig Kajak (kt)	14.12. - 22.12.	Sõjakohus
	al-kpt	Ludvig Hinnov	22.12. - 31.12.	Tervenemine
	al-ltn	Voldemar Tolbast (kt)	31.12.	Hinnov haavatud
3.rood	st-kpt	Martin Leiburg ²²⁸	22.11. - 25.12.	Haigestumine
	lpn	Johannes Perk	25.12. - 01.01.	
4. rood	al-kpt	Jakob Vende	24.11. - 02.12.	
	al-tn	Eduard Olmberg	02.12. - 08.12.	Haavatud
	al-ltn	Albert Mitt	08.12. - 22.12.	Vangi langenud/ tapetud
	ltn	Karl Tann (kt)	22.12. - 25.12.	
	al-ltn	Johannes Uuskam	25.12.	
Kuulip-k	lpn	Adolf Johannes	01.12.	
Jalaluure-k	lpn	Eduard Paurman	09.12.	
II pataljon	al-polk	Paul Kunnus	25.11. - 02.12.	3. jalaväepolku
	al-kpt	Jakob Vende	02.12. - 19.12.	
5. rood	al-kpt	Heinrich Laretei	30.11. - 04.12.	Suurtükipatareisse
	lpn	Jaan Mets	04.12.	
Töörood	al-kpt	Peeter Vaga	25.11. - 17.12.	Relvurohvitseriks
	ltn	Johannes Siir	17.12.	
Side-k	al-kpt	Egon Limberg	24.11. - 13.12.	Maj. ülema abiks
	al-ltn	Karl Naarits	13.12.	
Läbikäijate-k	kpt	Adolf Aalberg	02.12. - 15.12.	I diviisi staabi käsutusse
	ltn	Karl Tann	15.12. - 17.12.	Komando likv.
Ratsaluure-k	kornet	Valfried Krasting	30.11.	
Sapööri-k	ltn	Roman? Rimmel	27.11. - ?	

²²⁷ ERA 544-1-1. 4. polgu ülema päevakäsud, 21.11.1918 – 31.12.1919.

²²⁸ ERA 2124-1-170, l. 468-468p. I pataljoni ülemalt 4. polgu ülemale, 10.12.1918.

Lühiajaliselt võis 3. roodu ajutine ülem olla ka al-ltn Eduard Reinthal kuni tema arreteerimiseni 10. detsembril, sest ametlik 3. roodu ülem, st-kpt Martin Leiburg, täitis alates 3. detsembrist 50-mehelise üksusega eriülesandeid lõuna pool Tallinn-Narva raudteed (ERA 2124-1-170, l. 113); samas pole polguülema päevakäskudes märget, et al-ltn Reinthal oleks määratud rooduülemaks.

Lisa 7. Polku ilmunud ohvitserid²²⁹

Nr	Auaste	Perekonna ja eesnimi	Polku ilmumise aeg	Ametikoht	Millal amet määratud
1	Kpt	Aalberg, Adolf	27.11	Narva linna komandant	27.11
2	Lpn	Akkerberg, Hans	25.11	4. roodu noorem-ohv	25.11
3	Lpn	Allmann, Aleksander	26.11	3. roodu noorem-ohv	?
4	Lpn	Alujev, August	26.11	1. roodu noorem-ohv	6.12
5	Lpn	Alveis, Oskar	25.11	4. roodu noorem-ohv	25.11
6	Al-ltn	Asmus, Peeter	26.11	Kuulipilduja-k. noorem-ohv	2.1.19
7	Al-ltn	Bachmann, Aleksander	29.11	5. roodu noorem-ohv	6.12
8	Lpn	Bachmann, Egon	23.11	4. roodu noorem-ohv	26.11
9	kpt	Bachmann, Karl	21.11	Majandusjaoskonna ülem	21.11
10	Lpn	Buch, Nikolai	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
11	Lpn	Buer, Johann	3.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	4.12
12	Lpn	Darsch, Johannes	25.11	2. roodu noorem-ohv	25.11
13	Ltn	Dubas, Karl	27.11	Sapööri. noorem-ohv	28.11
14	Lpn	Eichenvald, Robert	25.11	Ohvitseride rühm	?
15	Lpn	Einpaul, Aleksander	23.11	2. roodu noorem-ohv	23.11
16	Ltn	Elbrecht, Hugo	25.11	Ohvitseride rühm	25.11
17	Lpn	Elken, Eduard	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
18	Al-ltn	Ernits, Johannes	23.12	Tööroodu noorem-ohv	24.12
19	Al-ltn	Gabriel, Herbert	27.11	Sapööri-k. noorem-ohv	28.11
20	Al-ltn	Grabbi, Herbert	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
21	Lpn	Haltrik, Bernhard	2.12	1. roodu noorem-ohv	3.12
22	Lpn	Hansen, Erich	25.11	4. Roodu noorem-ohv	26.11
23	Lpn	Hansen, Osvald	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
24	Arst	Hanson, Jaan	20.12	Polgu arst	20.12
25	Lpn	Hein, August	25.11	1. roodu noorem-ohv	26.11
26	Lpn	Herman, Arkadi	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
27	al-kpt	Hinnov, Ludvig	21.11	2. roodu ülem	21.11
28	Lpn	Johannes, Adolf	1.12	Kuulipilduja-k. ülem	17.12
29	Lpn	Joonits, Rudolf	28.11	II pataljoni noorem-ohv	3.12
30	Asearst	Jurik, Juhan	28.11	Sidumispunkt – loomaarst?	2.12
31	Lpn	Jösberg, Edgar	24.11	3. roodu noorem-ohv	24.11
32	Lpn	Jürgens, Rudolf	28.11	II pataljoni noorem-ohv	3.12

²²⁹ ERA 544-1-1. 4. polgu ülema päevakäsud, 21.11.1918 – 31.12.1918; ERA 544-1-68, 4. polgu ülema päevakäsud, 1.1.1918 – 4.1.1919; ERA 2124-2-449, pag-mata. 4. polgu ohvitseride tabelid; Eesti ohvitserid 1918-1940. ERA 497-2-193, l. 19-21. 4 Eesti Rahvaväepolgu ohvitseride nimekiri, 3.2.1919; Eesti Sõjamuuseumi andmekogu – <http://prosopos.esm.ee/index.aspx?type=1>; Ohvitseride ametikohaks on märgitud nende esimene ametikoht polgus.

33	Lpn	Kadaja, Aleksander	25.11	Ohvitseride rühm	?
34	Lpn	Kadak, Jaan	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
35	Lpn	Kajak, Ludvig	23.11	2. roodu noorem-ohv	23.11
36	Lpn	Kallaspoolik, Johannes	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
37	Lpn	Kalman, Peeter	30.11	3. roodu noorem-ohv	4.12
38	Ltn	Karell, Otto	26.11	Kuulipilduja-k. noorem-ohv	26.11
39	Lpn	Karu, Hans	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	?
40	Al-ltn	Kasemets, Gustav	3.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	4.12
41	Al-ltn	Kask, August	27.11	Ohvitseride rühm	28.11
42	Lpn	Kass, Karl	2.12	3. roodu noorem-ohv	3.12
43	Lpn	Kerde, Erich	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
44	Lpn	Kerm, Peeter	15.12	2. roodu noorem-ohv	15.12
45	Lpn	Kinter, Karl	26.11	2. roodu noorem-ohv	27.11
46	Sv-am	Kittask, Johann	27.11	Määramata	?
47	Lpn	Koger, Johannes	3.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	4.12
48	Ltn	Kolk, Adolf	27.11	1. roodu noorem-ohv	28.11
49	Ltn	Koolmeister, Aleksander	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
50	Kornet	Krasting, Valfried	26.11	Ratsaluure-k. ülem	30.11
51	Ltn	Kreismann, Karl	2.12	Määramata	?
52	Ltn	Kuhlberg, Friedrich	6.12	5. roodu noorem-ohv	6.12
53	Sv-am	Kull, Ernst	22.12	Maj.jaoskonna asjaajaja	23.12
54	Al-polk	Kunnus, Paul	25.11	II pataljoni ülem	25.11
55	Lpn	Kuusk, Alfred	3.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	4.12
56	Ltn	Kõljalg, Johannes	25.11	Ohvitseride rühm	25.11
57	St-kpt	Laretei, Heinrich	30.11	5. roodu ülem	30.11
58	Lpn	Laretei, Oskar	29.11	5. roodu noorem-ohv	6.12
59	Ltn	Laur, Johannes	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
60	St-kpt	Leiburg, Martin	22.11	3. roodu ülem	22.11
61	Lpn	Leinbock, Ferdinand	24.11	Adjutandi abi	24.11
62	Sv-am	Leis, Hans	26.11	Tööroodu noorem-ohv	28.11
63	Lpn	Lemmikson, Jaan	25.11	Määramata	?
64	Al-ltn	Lents, Valter	22.11	Adjutant	22.11
65	Lpn	Lepikson, Harald	24.11	3. roodu noorem-ohv	24.11
66	Asearst	Lepp, August	28.11	Nooremarst	28.11
67	Lpn	Leppik, Johannes	25.11	Määramata	?
68	Al-ltn	Liiband, Karl	28.11	Kuulipilduja-k. noorem-ohv	6.12
69	kpt	Liivak, Viktor	21.11	I pataljoni ülem	21.11
70	St-kpt	Limberg, Eugen	24.11	Sidekomando ülem	24.11
71	Sv-am	Lindeberg, Eduard	26.11	Tööroodu ametnik	26.12
72	St-kpt	Lindemann Rudolf	22.11	Majandusjaoskonna ül. abi	22.11
73	Lpn	Lindman, Jakob	28.11	Narva-Jõesuu Kaitseliitu lähetatud sideohvitseriks	28.11
74	Lpn	Luberg, Jakob	7.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	7.12

75	Al-ltn	Luha, Edvin	27.11	Määramata	?
76	Al-ltn	Luik, Aleksander	7.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	7.12
77	Lpn	Luikmil, Johannes	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
78	Lpn	Lüüde, Aksel	7.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	7.12
79	Lpn	Maade, Gustav	26.11	4. roodu noorem-ohv	?
80	Ltn	Maibaum, Robert	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
81	Lpn	Margusson, Eduard	25.11	Ohvitseride rühm	26.11
82	Ltn	Martinson, Juhannes	29.11	1. roodu noorem-ohv	6.12
83	Lpn	Matten, Mihkel	23.11	2. roodu noorem-ohv	23.11
84	Lpn	Mets, Jaan	29.11	5. roodu noorem-ohv	6.12
85	Lpn	Mikk, Aleksander	25.11	Tööroodu noorem-ohv	25.11
86	Lpn	Miller, Aleksander	28.11	II pataljoni noorem-ohv	3.12
87	Al-ltn	Mitt, Albert	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
88	Lpn	Mägi, Wiigand	10.12	1. roodu noorem-ohv	10.12
89	Lpn	Männi, Karl	23.11	Sidekomando noorem-ohv	23.11
90	Al-ltn	Mühlbaum, Edmund	25.11	Ohvitseride rühm	?
91	Lpn	Naarits, Harald	26.11	Ohvitseride rühm	26.11
92	Al-ltn	Naarits, Karl	24.11	Sidekomando noorem-ohv	27.11
93	Al-ltn	Neimann, Krisjtan	29.11	2. roodu noorem-ohv	6.12
94	Lpn	Neumann, Arnold	25.11	Määramata	?
95	Al-ltn	Nurk, Aleksander	29.11	1. roodu noorem-ohv	6.12
96	Al-ltn	Olmberg, Edurard	22.11	4. roodu noorem-ohv	22.11
97	Lpn	Orav, Gustav	3.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	4.12
98	Lpn	Ordlik, Arnold	17.12	2. roodu noorem-ohv	17.12
99	Lpn	Paavel,	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
100	Lpn	Padernik, August	29.11	2. roodu noorem-ohv	6.12
101	Junker	Paulus, Arkadi?	26.11	Määramata	?
102	Lpn	Paurmann, Eduard	3.12	3. roodu noorem-ohv	3.12
103	Sv-am	Peebus, Nikolai	23.11	Maj. jaoskond - laekahoidja	23.11
104	Lpn	Perk, Johannes	1.12	3. roodu noorem-ohv	2.12
105	Al-ltn	Peterson, Voldemar	29.11	2. roodu noorem-ohv	6.12
106	Lpn	Piilberg, Karl	25.11	4. roodu noorem-ohv	29.11
107	Sv-am	Pohla, August	30.11	Määramata	16.12
108	Lpn	Poller, Oskar	2.12	1. roodu noorem-ohv	3.12
109	Al-ltn	Pool, Johan	17.12	4. roodu noorem-ohv	24.12
110	Lpn	Praks, Paul	2.12	3. roodu noorem-ohv	3.12
111	Lpn	Põdrus, Rudolf	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
112	Sv-am	Raamat, Friedrich	24.11	Kortermeister	24.11
113	Lpn	Raudsep, Eduard	29.11	4. roodu noorem-ohv	6.12
114	Lpn	Raudsepp, Aleksander	25.11	Kuulipilduja-k. noorem-ohv	25.11
115	Lpn	Raudsepp, Theodor	25.11	4. roodu noorem-ohv	29.11
116	Lpn	Raudsepp, Villem	3.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	4.12
117	St-kpt	Reder, Magnus	2.12	Tööroodu noorem-ohv	3.12

118	Arst	Reier, Viktor?	7.12	Polgu vanemarst	7.12
119	Arst	Reinik, Aleksander	18.12	Nooemarst	18.12
120	Al-ltn	Reinthal, Eduard	26.11	Ohvitseride rühm	27.11
121	Ltn	Rommel, Johannes	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
122	Ltn	Rommel, Roman?	27.11	Sapöörikomando ülem	28.11
123	Al-ltn	Renter, Julius	17.12	4. roodu noorem-ohv	17.12
124	Lpn	Rosenberg, Peeter	8.12	4. roodu noorem-ohv	8.12
125	Lpn	Rosenstein, Konstantin	29.11	1. roodu noorem-ohv	6.12
126	Al-ltn	Rostfeldt, Karl	27.11	Määramata	?
127	Lpn	Rusi, Rudolf	24.11	Tööroodu noorem-ohv	24.11
128	Lpn	Rätsep, Herman	29.11	2. roodu noorem-ohv	6.12
129	Lpn	Saarepera, Mart	26.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	6.12
130	Lpn	Sanga, Ernst?	26.11	Määramata	?
131	Lpn	Schipai	7.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	7.12
132	polk	Seiman, Aleksander	21.11	4. polgu ülem	21.11
133	Lpn	Sepp, Johannes (Juhan)	29.11	3. roodu noorem-ohv	6.12
134	Ltn	Siir, Johannes	24.11	Majandusjaoskond-relvur	24.11
135	Lpn	Sild, Aksel	26.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	?
136	Asearst	Sinka, Robert	8.12	Nooemarst - velsker	23.12
137	Ltn	Smironin, Artur	26.11	Ohvitseride rühm	27.11
138	Lpn	Solba,	29.11	Sapöörik. noorem-ohv	2.12
139	Lpn	Sommer, Jakob	1.12	Tööroodu noorem-ohv	2.12
140	Lpn	Soovik, Edgar	26.11	Kuulipilduja-k. noorem-ohv	19.12
141	Al-kpt	Steinmann, Nikolai	21.11	1. roodu ülem	23.11
142	Lpn	Stern, August	1.12	2. roodu noorem-ohv	2.12
143	Lpn	Sternfeldt, Aleksander	2.12	II pataljoni noorem-ohv	3.12
144	Lpn	Surva, August	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
145	Lpn	Taalder, Richard	30.11	2. roodu noorem-ohv	16.12
146	Lpn	Takenberg, Roman	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
147	Lpn	Takkel, Aleksander	25.11	Läbikäijate komando ohv	25.11
148	Lpn	Tamm, Johannes	3.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	4.12
149	Al-ltn	Tammekand, Kaarel	29.11	Kuulipilduja-k. noorem-ohv	6.12
150	Ltn	Tann, Karl	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
151	Al-ltn	Tarto, Hendrik	25.11	4. roodu noorem-ohv	25.11
152	Arst	Taumi, Aleksander	25.12	Nooemarst	24.12
153	Sv-am	Tellisaar, Mart	26.11	Määramata	?
154	Lpn	Tenneberg, Martin	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
155	Ltn	Tenno, Artur	27.11	Määramata	?
156	Lpn	Tennorist, Elmar	1.12	Sidumispunkt	2.12
157	Al-ltn	Tents, Karl	27.11	Narva Kaitseliitu lähetatud	28.11
158	Asearst	Tiiberg, Jüri	28.11	Vanemarst	28.11
159	Lpn	Tiidemann, Hans	26.11	Tööroodu noorem-ohv	6.12
160	Lpn	Tikk (Türk), Aleksander	29.11	2. roodu noorem-ohv	6.12

161	Lpn	Tillmann, Robert	25.11	Kuulipilduja-k. noorem-ohv	?
162	Junk.	Tinas?, Jakob	25.11	Määramata	?
163	Al-ltn	Tolbast, Voldemar	24.11	2. roodu noorem-ohv	24.11
164	ltn	Tomingas,	25.11	Läbikäijate komando ohv	25.11
165	Ltn	Tonstein, Konstantin	21.11	1. roodu noorem-ohv	28.11
166	Lpn	Trankmann, Nikolai	25.11	Ohvitseride rühm	?
167	Lpn	Treibak, Oskar	25.11	Ratsaluure k. noorem-ohv?	25.11
168	Sv-am	Tuksam, Johannes	26.11	Maj.jaoskonna asjaajaja	28.11
169	Alt-ltn	Uuskam, Johannes	24.11	1. roodu noorem-ohv	24.11
170	Lpn	Vaga, Alfred	23.11	3. roodu noorem-ohv	26.11
171	St-kpt	Vaga, Peeter	25.11	Tööroodu ülem	25.11
172	Al-ltn	Vaher, Georg	3.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	4.12
173	Lpn	Valfisch, Johannes	26.11	1.roodu noorem-ohv	26.12
174	Lpn	Valk, Hans	26.11	Ohvitseride rühm	26.11
175	Lpn	Valt (Vatt), Mihkel	26.11	5. roodu noorem-ohv	4.1.19
176	Lpn	Vanaus, Hans	25.11	Ohvitseride rühm	?
177	Lpn	Vares, Herman	25.11	Läbikäijate k. noorem-ohv	25.11
178	St-kpt	Vende, Jakob	24.11	4. roodu ülem	24.11
179	Ltn	Viiburg, Georg	25.11	Ohvitseride rühm	?
180	Lpn	Vilberg, Ferdinand	25.11	1. roodu noorem-ohv	25.11
181	Lpn	Virit, Hans	25.11	Ohvitseride rühm	?
182	Lpn	Vunn, Hermann	3.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	4.12
183	Lpn	Värnik, Juhan	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12
184	Lpn	Õiglane, Richard	5.12	Läbikäijate k. noorem-ohv	5.12

Lisa 8. Polgule juurde lähetatud ohvitserid²³⁰

Nr	Auaste	Perekonna ja eesnimi	Polku ilmumise aeg	Kust väeosast lähetatud
1	Ltn	Nieländer, Georg	27.11	1. suurtükiväepolk
2	Ltn	Maim, Hermann	27.11	1. suurtükiväepolk
3	Ltn	Rattiste, August	27.11	1. suurtükiväepolk
4	Lpn	Terras, Karl	27.11	1. suurtükiväepolk
5	Lpn	Grossholm, Martin	27.11	1. suurtükiväepolk
6	Ltn	Leets, Georg	27.11	1. suurtükiväepolk
7	Lpn	Mägi	27.11	1. suurtükiväepolk
8	Ltn	Arro	27.11	1. suurtükiväepolk
9	Ltn	Meister, Gustav	1.12	Inseneripataljon
10	Lpn	Metstak, Eduard	1.12	Inseneripataljon
11	Lpn	Tagam, Albert	6.12	Inseneripataljon
12	Kpt	Assmann, Ernst	24.12	Sõjavägede Peastaap
13	St-kpt	Steinberg, August	24.12	Sõjavägede Peastaap
14	Lpn	Kanarik, Villem	24.12	Sõjavägede Peastaap
15	Lpn	Oja, Jüri?	24.12	Sõjavägede Peastaap
16	Sv-am	Moik, Bernhard	24.12	Sõjavägede Peastaap
17	Al-polik	Rotberg, Tõnis	1.12	Varustusvalitsus
18	Ltn	Petri, Karl	1.12	Varustusvalitsus
19	Sv-am	Perk, Johannes	1.12	Varustusvalitsus

²³⁰ ERA 544-1-1. 4. polgu ülema päevakäsud, 27.11.1918 – 24.12.1918; ERA 2124-2-449, pag-mata. 4. polgule juurde lähetatud ohvitseride tabel. Nimekirja kuuluvad ainult polku juurde võetud ohvitserid, kes päevakäskudes nimeliselt mainitud on. Sii tabelisse ei kuulu nii-öelda võõraste üksuste nagu näiteks 5. jalaväepolgu, 1. ratsaeskadroni ja 1. jalaväepolgu 13. roodu ohvitserid.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Randin Kark
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: 11.07.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
4. Eesti Rahvaväe polgu formeerimine Vabadussõja alguses
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Ago Pajur
(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25. mai 2015 (*kuupäev*)